

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhanke

LAINKÄYTÖN LAADUN ARVIOINTI TUOMIOISTUIMESSA

Arvioinnin lähtökohdat ja laatumittaristo

LAINKÄYTÖN LAADUN ARVIOINTI TUOMIOISTUIMESSA

Arvioinnin lähtökohdat ja laatumittaristo

**Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten
lainkäytön laatuhanke**

Maaliskuu 2006

Toimitus Antti Savela, käräjätuomari, laatukoordinaattori Taitto Studio Ilpo Okkonen Oy
Kuvat sivuilla 5, 13, 21, 29 ja 53 Ilpo Okkonen Paino Painotalo Suomenmaa, Oulu 2006

ISBN 951-53-2851-9 (nid.)
ISBN 951-53-2852-7 (pdf)
ISBN 951-53-2853-5 (HTML)
ISSN 1458-9702

1 JOHDANTO

1.1 Laatumittariston laatiminen	6
1.2 Miksi laatumittaristo on tehty ja mihin sitä käytetään	7

2 NYKYTILA JA LÄHTÖKOHTIA

2.1 Yleistä laatuajattelusta tuomioistuimissa	14
2.2 Laadun arvioinnin lähtökohtia	16
2.3 Suomessa käytetty keskustelua lainkäytön laadusta ja miten tuomioistuinten toimintaa nykyisin arvioidaan	18

3 KANSAINVÄLINEN VERTAILU

3.1 Ruotsi	22
3.2 Alankomaat	25
3.3 Yhdysvallat	26

4 LAINKÄYTÖN LAATUMITTARISTO

4.1 Johdanto	30
4.2 Arviointialueet ja laatukriteerit	31
4.2.1 Arviointialue	
1) Oikeudenkäynti menettelynä	32
4.2.2 Arviointialue	
2) Ratkaisu	35
4.2.3 Arviointialue	
3) Oikeudenkäyntiin osallistuvien ja yleisön kohtelu	37
4.2.4 Arviointialue	
4) Oikeudenkäynnin joutuisuus	39
4.2.5 Arviointialue	
5) Tuomareiden osaaminen ja ammattitaito	42
4.2.6 Arviointialue	
6) Lainkäytön organisoiminen ja johtaminen	45
4.3 Laatukriteerien pisteytys	47
4.4 Mittaustapojen valinta	49
4.5 Laatumittariston pilotointi	50

LIITTEET

1. Kuvaus laatuhankeesta
2. Laatumittaristotaulukko

1.1 Laatumittariston laatiminen

1.2 Miksi laatumittaristo on tehty ja mihin sitä käytetään

JOHDANTO

1 JOHDANTO

1.1 Laatumittariston laatiminen

Rovaniemen hovioikeuspiirissä aloitettiin vuonna 1999 hovioikeuspiirin tuomioistuinten laadunparannushanke (laatuhanke).¹ Laatuhankkeen tavoitteena on ollut tukea tuomioistuinten perustyötä ja kehittää sitä yhä paremmaksi niin, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit, ratkaisut ovat perusteltuja ja oikeita ja tuomioistuimen palvelut ovat myös kustannusten puolesta ihmisten saavutettavissa. Laatuhankkeessa on keskeistä ollut vuosittain tuomarikunnan keskuudessaan sopimat lainkäytön laadun kehittämistavoitteet, joiden toteutumista on seurattu.

¹ Laatuhankkeen lyhyt kuvaus on liitteessä I. Laatuhankkeen sisällöstä tarkemmin ks. Esko Oikarinen, Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeet osoittaneet uuden keskustelukulttuurin tarpeellisuuden – laatutyötä koko oikeudenhoidon ketjussa, *Defensor Legis* N:o 1/2004; Harri Mäkinen, Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laadunparannushanke – tuomarien aktiivista toimintaa oikeudenhoidon tason nostamiseksi, *Defensor Legis* N:o 1/2004; Juha Kiiba, Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomarit, asianajajat ja oikeusavustajat yhteistyössä, *Defensor Legis* N:o 1/2004. Lisäksi laatuhanketta on esitelty julkaisussa Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja III. Saarijärvi 2003.

Vuonna 2003 osana laatuhanketta päätettiin ryhtyä suunnittelemaan mittaristoa lainkäytön laadun ja sen kehittymisen mittaamiseksi. Tehtävää varten perustettiin työryhmä. Työryhmä kokoontui muutamia kertoja vuoden 2003 aikana ja keskusteli monipuolisesti laatumittareiden laatimisesta ja laatumittarityöryhmän työskentelystä. Työryhmä totesi, että aihe on laaja ja mittareiden kehittäminen onnistuakseen vaatii runsaasti paitsi aikaa myös suunnittelu-, kirjoitus- ja muutakin pohjatyötä. Työryhmän keskustelujen jälkeen päädyttiin ratkaisuun, että tarvittavaa pohja- ja kirjoitustyötä ryhtyy tekemään ja tältä pohjalta rakentuvaa laatumittaristomietintöä kirjoittamaan sivutoimisesti Oulun käräjäoikeuden hallintopäällikkö (sittemmin Kuusamon käräjäoikeuden käräjätuomari) Antti Savela laatumittarityöryhmässä käytyihin keskusteluihin pohjautuen.

Laatumittaristomietinnön laatiminen aloitettiin 1.3.2004. Savela työskenteli tiiviissä yhteistyössä laatuhankkeen kehittämistyöryhmän puheenjohtajan Oulun käräjäoikeuden laamannin Harri Mäkisen ja kehittämistyö-

ryhmän jäsenen Oulun käräjäoikeuden käräjätuomarin Juha Tervon kanssa.

Tämän kolmen hengen muodostaman ”työvaliokunnan” kokouksissa ideoitiin laatumittariston sisältöä ja käytiin läpi ja edelleen kehiteltiin Savelan laatimia pohjatekstejä. Laatumittariston laatimiseen on välillisesti osallistunut myös koko hovioikeuspiirin tuomarikunta ja asianajajat ja syyttäjät, sillä laatumittaristoon on kiteytetty heidän laatu-hankkeen laatutyöryhmissä esittämiään näkemyksiä lainkäytön laatuksiteereistä ja niiden ominaisuuksista.

Luonnos laatumittaristoksi esiteltiin Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivillä 4.11.2004. Laatumittaristomietintö käsiteltiin kehittämistyöryhmän kokouksessa 31.1.2005². Kokouksessa päädyttiin pyytämään laatumittaristosta lausunnot kaikilta hovioikeuspiirin tuomioistuimilta ja hovioikeuspiirin asianajajilta, syyttäjiltä ja julkisilta oikeusavustajilta ennen mittariston pilotointihankkeen käynnistämistä. Sittemmin laatumittaristosta päätettiin pyytää lausunnot myös muilta hovioikeuspiireiltä ja oikeusministeriöltä.

Laatumittaristoehdotuksen valmistuttua huhtikuussa 2005 se lähetettiin lausuntokier-

rokselle. Lausuntojen antamisen määräaika päättyi 30.9.2005. Lausunnon antajia oli 28. Lausuntopalautteesta laadittiin tiivistelmä, joka on julkaistu Oulun käräjäoikeuden kotisivulla <http://www.oikeus.fi/6028.htm>. Lausuntopalautteen pääpiirteitä esiteltiin Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivillä 10.11.2005 ja samassa yhteydessä keskusteltiin ja päätettiin laatumittariston pilotoinnin toteuttamisesta syksyllä 2006.

Laatupäivien jälkeen Antti Savela on yhteistyössä Harri Mäkisen ja Juha Tervon kanssa tehnyt laatumittaristomietintöön ja laatumittaristotaulukkoon lausuntopalautteen edellyttämät tai muiden syiden vuoksi tarpeelliset muutokset. Käsillä oleva julkaisu sisältää laadunarviointimietinnön ja laatumittariston taulukkomuodossa, joissa lausuntopalaute on otettu huomioon. Tässä muodossa laatumittaristo myös pilotoidaan.

² *Kehittämistyöryhmään kuuluivat tuolloin laamanni Harri Mäkinen (puheenjohtaja), hovioikeuden presidentti Esko Oikarinen, käräjätuomari Seppo Kankkunen, käräjätuomari Juha Tervo, käräjätuomari Anne Kurtti, käräjätuomari Antti Savela, kihlakunnansyyttäjä Ilpo Virtanen, asianajaja Juhani Karvo ja asianajaja Olli Siponen. Kokoukseen 31.1.2005 osallistui myös hovioikeudenneuvos Marianne Wagner-Prenner.*

1.2 Miksi laatumittaristo on tehty ja mihin sitä käytetään

Kasvaneisiin odotuksiin vastaaminen

Toimintaympäristön nopea muuttuminen on johtanut siihen, että tuomioistuinten toiminnalle asetetut laatu-, tehokkuus- ja taloudellisuusvaatimukset ovat kiristyneet. Odotukset tuomioistuimia kohtaan kasvavat, mikä on johtanut jatkuvaan tarpeeseen kehittää tuomioistuinten toimintaa. Hovioikeuspiirin laatuhanke on aikoinaan käynnistetty juuri näitä näkökohtia silmällä pitäen.

Laatutyössä keskeistä on etsiä toiminnan kehittämiskohteita ja sopia tehtävistä parannustoimenpiteistä. Ydinajatuksena on kehittää lainkäytön laatua niin, että oikeudenkäynti menettelynä ja tuomioistuimen ratkaisu kaikkienensa vastaisivat yhä paremmin ihmisten tuomioistuimille asettamiin oikeusturvaodotuksiin. Kehittäminen edellyttää tuekseen toiminnan kehittymistä seuraavan arviointijärjestelmän. Siten laatumittariston

laatiminen on nähtävä yhtenä laatuhankeeseen kehitysvaiheena.

Laatumittariston tehtävät ja käyttö

1. *Tiedon saanti kehittämistarpeista.* Laatumittaristoa ei ole laadittu tuomareiden valvontajärjestelmäksi tai sanktiomekanismiksi. Mittariston ja sen avulla toteutettavan arvioinnin tärkein tehtävä on sen sijaan tarjota apuväline tuomioistuinten toiminnan jatkuvaan parantamiseen ja tuomarikunnan osaamisen ja ammattitaidon ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Näistä lähtökohdista laatumittariston laatiminen on ollut tarpeen ensinnäkin sen selvittämiseksi, millaista lainkäytön laatu kullakin hetkellä on ja mihin suuntaan se on kehitymässä. Mittaamisen avulla saadaan monipuolista tietoa lainkäyttötoiminnan kulloisestakin tasosta. Se on kehittämistoiminnan lähtökohta ja perusedellytys. Mittaustulokset antavat myös tuomioistuinten johdolle tärkeää tietoa käytettäväksi esimerkiksi tulosneuvotteluissa tuomioistuimen resurssitarpeita koskevien esitysten perusteluina.

2. *Kouluttautumisen ja kehittämisen apuväline.* Mittariston toisena tärkeänä tehtävänä on toimia tuomareiden kouluttautumisen apuvälineenä. Se tarjoaa yhteisen viitekehysten tuomarikunnalle ja laajemminkin oikeudenkäynnin ammattilaisille lainkäytön laadusta käytävälle keskustelulle. Tämä on tarpeen, koska keskustelu lainkäytön laadusta edellyttää jonkinasteista yhteistä käsitystä siitä, mitä lainkäytön laadulla tarkoitetaan. Tuomareiden itsearviointi puolestaan herättää tuomareita ajattelemaan omaa työtään ja sitä kautta kehittymään. Laatumittariston laatuksiteerit voivat toimia lainkäytön laatua parantavina periaatteina.

Kouluttautumisenäkökulma korostuu lähivuosina kun suuri osa tuomarikunnasta jää eläkkeelle lyhyen, vain muutamia vuosia kestävä ajankäytön aikana. Muutokseen va-

rautumiseksi kokeneilla, työelämän jättävillä tuomareilla olevan ns. hiljaisen tiedon (*tacit knowledge*) siirtämiseen nuorille, vastuuta tuomioistuinten toimivuudesta vuorostaan ottaville tuomareille tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Tuomarin ammatissa on paljon osaamisen alueita, joita ei voi oppia kirjoista, vaan oppiminen edellyttää kokemusta tuomarin tehtävistä. Kokeneet tuomarit voivat laatumittaristosta ja mittaustuloksista käytävän keskustelun yhteydessä olla opastajina ja ammattitaidon välittäjinä nuoremmilleen lainkäytön laatuun keskeisesti vaikuttavista tekijöistä.

Yhteisiin vapaaehtoisin keskusteluihin – eikä pyrkimyksiin määrällä ja ohjalla – perustuva lainkäytön kehittäminen takaa sen, että tuomareiden ja tuomioistuinten riippumattomuutta ei laatumittaristossa vaaranneta. Laatumittaristo tarjoaa runsaasti aineistoa ja näkökulmia tuomareiden välisille keskusteluille niin tuomaripalaverissa, laatuhanke-tilaisuuksissa ja muissa koulutustilaisuuksissa kuin sidosryhmienkin kanssa käytävissä yhteistoimintaneuvotteluissa. Laatumittaristosta käytävän keskustelun avulla voidaan myös saada esille tuomareiden parhaita käytäntöjä eri kysymyksissä ja levittää niiden soveltamista laajemmalle tuomarikunnassa. Kuten usein tuomioistuinten laatumittaristossa on todettu, lainkäytön laatu voi lopulta käytännössä kehittyä vain tuomareiden yhdessä tuomioistuinten muun henkilökunnan ja tuomioistuinten sidosryhmien kanssa käymien keskustelujen kautta.

Nämä kehittämis- ja kouluttautumisaspektit ovat sinällään tärkeämpiä kuin itse laadun mittaaminen ja siitä saatavat tulokset. Laatumittaristoa laadittaessa ei ole ajateltukaan, että laadun mittaamisella saatavat tulokset olisivat ehdottomia totuuksia vallitsevasta lainkäytön laadun tilasta. Mittauksen toteuttaminen ja konkreettisten mittaustulosten saaminen ovat kuitenkin välttämättömiä impulssi-

en saamiseksi kehittämistyölle ja pohjaksi tuomarikunnan keskusteluille tarvittavista kehittämistoimista laadun edelleen parantamiseksi. Laatumittariston käyttäminen on siten nähtävä ennen muuta kehittävänä laadun arviointina.

Mittaustulokset voivat myös toimia ”hälytuskellona”, jos tuomioistuimen toiminnassa on jotakin selvästi vialla.

3. *Tuomioistuinten ”avaaminen”*. Mittariston kolmantena tarkoituksena on avata lainkäyttöä ja siitä käytävää keskustelua tuomioistuinten ulkopuolisille. Se antaa hyvän välineen käydä keskustelua siitä, minkälaisia odotuksia oikeudenkäynnin ammattilaisilla ja maallikoilla on tuomioistuimia kohtaan. Oikeudenkäyntiin osallistuvilta mittaamisen myötä saatava palaute ohjaa toiminnan kehittämisessä ottamaan huomioon entistä paremmin oikeudenkäyntiin osallistuvien tarpeet ja odotukset oikeudenkäynnissä.

4. *Mittaaminen muutaman vuoden välein*. Laatumittaristoa voidaan käyttää tuomioistuinten lainkäyttötoiminnan arvioinnissa joko kokonaisuudessaan tai valitsemalla jokin arviointialue erillisen mittaamisen kohteeksi. Tarkoituksena ei ole tehdä systemaattista kaikkia hovioikeuspiirin tuomioistuimia koskevaa arviointia vuosittain, vaan esimerkiksi 3–5 vuoden välein. Kuitenkin esimerkiksi oikeudenkäynnin joutuisuus on muutoinkin jatkuvasti seurattava arviointialue, joten siltä osin laatumittaristoa voidaan hyödyntää vuosittain.

Vaikka systemaattinen laadun arviointi onkin tarkoitus tehdä vain muutaman vuoden välein, ajatuksena laatumittaristoa laadittaessa on ollut, että tuomarit ja kukin tuomioistuin voisi käyttää laatumittaristoa oman työnsä ja työyhteisönsä kehittämisen apuvälineenä ja sen vertailukohtana jatkuvasti.

Mittariston näkökulma

Laatumittariston laatimisen kannalta on tärkeää määrittellä, kenen näkökulmasta mittaristo laaditaan ja mitä sillä on tarkoitus mitata. Mittareiden valitsemiseen luonnollisesti vaikuttaa ensinnäkin se, onko laatua tarkoitus arvioida esimerkiksi tuomioistuinten rahoittajan (valtiovarainministeriö), tuomareiden, tuomioistuinten johdon tai oikeudenkäyntiin osallistuvien maallikoiden taikka asianajajien näkökulmasta. Toisaalta mittareiden valitsemiseen vaikuttaa se, halutaanko niillä mitata oikeuslaitoksen toiminnan laatua kokonaisuudessaan vai pelkästään jonkin sen sektorin kuten tuomioistuinten toimintaa tai tätäkin eriytyneemmin tuomioistuinten toiminnan tiettyä osa-aluetta.

Laatumittaristoa laadittaessa lähtökohtana on ollut mitata lainkäytön laatua ensisijaisesti oikeudenkäynnin asianosaisten ja muiden oikeudenkäyntiin osallistuvien näkökulmasta. Tällöin kysytään, mitä odotuksia heillä on tuomioistuimia kohtaan ja minkälaiset odotukset ovat siten oikeutettuja, että tuomioistuinten pitäisi niihin kyetä toiminnallaan vastaamaan. Tämän ulkoisen näkökulman lisäksi mittaristossa on otettu runsaasti huomioon myös laatukriteerejä, jotka kuvaavat tuomioistuinten toimintaa tuomioistuimissa työskentelevien ja töiden organisoinnin kannalta (sisäinen näkökulma).

Laatumittariston näkökulmaksi on tietoisesti valittu siis lainkäytön toiminta mikro-tasolla. Tästä johtuen mittaristoa laadittaessa on sivuutettu ne tarpeet, joita tuomioistuinten toiminnan mittaamiseksi on tällä hetkellä olemassa kehitettäessä tuomioistuinten tulosohjausjärjestelmää vastaamaan uudistuneen talousarviolainsäädännön vaatimuksia. Laatumittaristoa voitaneen kuitenkin jatkossa hyödyntää tällaisia yleisempiä tuomioistuinten ja koko oikeuslaitoksen toiminnan mittaamiseen tarkoitettuja järjestelmiä luotaessa.

Laatumittariston suunnittelussa on lähdetty myös siitä, että mittariston avulla ei ole tarkoitus mitata yksittäisen tuomarin työn onnistuneisuutta tai siinä olevia mahdollisia heikkouksia. Tuomarikohtainen arvioiminen voisi tuoda tarpeettomia jännitteitä tuomioistuinten sisälle ja aiheuttaa torjuntaa koko mittausjärjestelmää kohtaan. Lisäksi mittaristo muuttuisi tällöin luonteeltaan tuomareiden valvonnan välineeksi, mikä olisi vastoin laatuhankeksen perusideologiaa toimia tuomarikunnan keskinäisen keskustelukulttuurin edistäjänä ja ylläpitäjänä, eikä valvontavälineenä.

Tuomarikohtaisen arvioimisen sijasta mittaristolla mitataan kunkin tuomioistuimen toiminnan laadun tasoa. Tämän vuoksi mittauksessa arvioinnit suoritetaan anonyymeinä ja ne kohdistetaan koskemaan tiettyä tuomioistuinta yksittäisen tuomarin sijasta.

Laatumittaristo on laadittu sitä silmällä pitäen, että arvioinnin kohteena on lainkäytön laatu, ei koko tuomioistuimen toiminnan onnistuneisuus kaikkienensa. Lainkäytön laatuun vaikuttavat lukuisat eri tekijät kuten esimerkiksi tuomioistuimen käytettävissä olevien resurssien (henkilökunta, toimitilat, tekniset apuvälineet) määrä ja tarkoituksenmukaisuus, tuomareiden ja muun henkilöstön osaaminen ja ammattitaito, prosessisäännösten ajantasaisuus, asianajajien ja syyttäjien toiminta, lainkäytön organisointi kussakin tuomioistuimessa ja tuomioistuinten johtaminen.

Laatumittaristossa on tietoisesti arvioinnin kohteena sivuutettu resurssien riittävyys, prosessisäännösten ajantasaisuus ja syyttäjien ja asianajajien toiminta.

Resursoinnin osalta tällainen raja on tehty siitä huolimatta, että tiedossa hyvin on riittävien resurssien ja laadun välillä vallitseva välitön yhteys. Tuomioistuinten asiakkaiden tuomioistuimille asettamat odotukset ovat kuitenkin pitkälti riippumattomia tuomioistuinten kulloisistakin resursseista ja niiden vaihteluista. Tämän vuoksi laatumittaristoa

laadittaessa resursseja ei ole asetettu sellaiseen laatukriteeriksi. Sen sijaan on tärkeää pohtia voimavarojen riittävyyttä laadun mittauksen antamien tulosten valossa kuten jäljempänä tuodaan esille. Jos tuomioistuimen voimavarat ovat niin heikot, että laadukas toiminta ei tästä syystä ole mahdollista, tämä on avoimesti tunnustettava ja tuotava esille.

Prosessisäännösten laadun mittaaminen ei ole tässä yhteydessä tarkoituksenmukaista, koska ne asetetaan tuomioistuimista riippumatta lainsäätäjän toimesta.

Asianajo- ja syyttäjälaitos on puolestaan rajattu mittaamisen ulkopuolelle sen vuoksi, että tuomioistuinten on ensisijassa pyrittävä kehittämään oman työnsä laatua. Toisaalta asianajajien ja syyttäjien toiminnan arviointi tuomioistuinten kanssa yhteisellä mittaristolla olisi paisuttanut mittariston niin laajaksi, että siitä olisi tullut hankalasti hallittava kokonaisuus. Asianajajien ja syyttäjien toiminnan arviointi on jätetty mittariston ulkopuolelle myös tietoisena siitä, että tuomioistuimen toiminnan ohella heidän toiminnallaan on keskeinen merkitys yhtäältä siinä, täytyvätkö oikeudenkäyntiin osallistuvien oikeusturvaodotukset ja toisaalta kokevatko he niiden täytyneen. Oikeudenhoidon kokonaislaadun kehittämisen kannalta olisi siksi suotavaa, että myös asianajajat ja syyttäjät laatisivat oman toimintansa arviointia varten käsillä olevaa mittaristoa vastaavan arviointijärjestelmän.

Mittaustulosten käyttäminen

Mittauksen tuloksia analysoitaessa tulisi pohtia niitä syitä, mistä mahdolliset heikkoudet lainkäytön laadussa johtuvat ja miettiä mahdollisesti tarvittavia kehittämistoimia ja niiden toteuttamista. Mittauksen tulokset tarjoavat hyvän perustan tällaiselle analyysille. Mittaamisen jälkeen mittaustuloksista tulisikin keskustella tuomaripalaverissa, tuomareiden kanssa käytävissä kehityskeskusteluissa ja tuo-

mioistuinten sidosryhmiensä kuten syyttäjien, asianajajien ja julkisten oikeusavustajien kanssa käymissä keskusteluissa.

Mittaustulosten analyysi voi osoittaa, että syy lainkäytön laadussa oleviin heikkouksiin voi olla yhtäältä esimerkiksi siinä, että jonkin laatukriteerin merkitystä laadun osatekijänä ei ole riittävästi tiedostettu tuomarikunnan keskuudessa tai tuomarikunnan osaamisessa on tällä kohdin puutteita. Toisaalta selittäväksi tekijäksi voi osoittautua myös prosessisäännöksissä olevat puutteet tai asianajajien taikka syyttäjien laadun näkökulmasta ongelmallinen toiminta. Hyvän laadun esteeksi voivat nousta myös tuomioistuimen käytettävissä olevien voimavarojen riittämättömyys. Tuomareita voi esimerkiksi olla liian vähän käsiteltävien asioiden määrään nähden tai tuomioistuimen tekninen varustelu voi olla vanhentunutta.

2.1 Yleistä laatuajattelusta tuomioistuimissa

2.2 Laadun arvioinnin lähtökohtia

**2.3 Suomessa käytyä keskustelua lainkäytön laadusta
ja miten tuomioistuinten toimintaa nykyisin arvioidaan**

NYKYTILA JA LÄHTÖKOHTIA

2 NYKYTILA JA LÄHTÖKOHTIA

2.1 Yleistä laatuajattelusta tuomioistuimissa

Laatuajattelu siinä muodossa kuin siitä nykyään keskustellaan, on syntynyt alun perin lähinnä tavarantuotannon tarpeita silmällä pitäen. Alun perin laadun miellettiin viittaavan virheiden määrään. Myöhemmin alettiin puhua toiminnallisesta laadusta ja ryhdyttiin mittaamaan, miten hyvin tuotteet täyttivät sen tehtävän, jota varten asiakkaat hankkivat ne. Nykyään laadulla tarkoitetaan tavallisesti asiakkaan kokemaa laatua, johon vaikuttavat monet tekijät³.

Puhuttaessa laadusta tuomioistuintoiminnan yhteydessä täytyy esittää tiettyjä varauksia. Laatuajattelu ja koko laatuajattelu on alkuaan kehitetty palvelemaan teollisuuden tarpeita, ja se sopiikin hyvin massaluonteiseen tavarantuotantoon. Teollisuudessa laatuviikkeen tavoitteena on toisaalta pitää laatu tasaisena tavarantuotannossa ja toisaalta estää laatu- virheiden syntyminen. Laatusuorituksen säätelevät pitkälti asiakkaiden toivomukset.

Tuomioistuintoiminta sen sijaan perustuu lainsäädäntöön ja henkilöstön asiantuntijuuteen. Tuomioistuintoimintaa voidaan kuitenkin tarkastella myös palvelutoimintana. Tämä merkitsee muun ohessa sitä, että lainkäytön ”tuotetta” (oikeudenkäyntimenettelyä ja ratkaisua) ei voida ”valmistaa” joka kerta samalla tavalla kuten voidaan tehdä teollisuudessa, jossa tuotantoprosessi voidaan toistaa yhä uudelleen täsmälleen samanlaisena. Jokainen oikeusjuttu on monessa suhteessa ainutkertainen kokonaisuus. Osapuolet inhimillisinä ihmisinä ovat erilaisia, jokaisessa jutussa sen perustana oleva tapahtumien kulku on erilainen ja myös ”tuotanto-olosuhteet” vaihtelevat: istuntopaikat ja istuntosalit varustuksineen ovat varsin eritasoisia. Myös oikeussäännökset antavat lainkäyttäjälle runsaasti harkintavaltaa yksittäistapauksen erityispiirteiden huomioon ottamiselle ratkaisua tehtäessä.

Kuten edellä jo kävi ilmi, laatuajattelussa on nykyään yleisenä lähtökohtana asiakas- suuntautuneisuus. Toiminnan laatua mitataan tällöin ensisijaisesti siitä näkökulmasta, miten se vastaa kunkin organisaation asiak-

³ Bengt Karlöf – Fredrik Helin Lövingsson, *Johtamisen näkökulmat – peruskäsitteitä ja malleja. Helsinki 2004, s. 103.*

kaiden tarpeisiin, vaatimuksiin ja odotuksiin. Toiminta on laadukasta, jos asiakas on tyytyväinen saamiinsa tuotteisiin. Toiselta puolen ajatellaan, että vaikka organisaation toiminta olisi sinällään tehokasta ja lopputuotekin virheetön, toiminta ei ole laadukasta, ellei ulkopuolisen arvioijan roolissa oleva asiakas ole tyytyväinen ja ellei lopputuote vastaa asiakkaan tarpeita.

Tuomioistuintoiminnan kohdalla on huomattava, että toiminnan laadun arviointia ei voida perustaa pelkästään asiakastytyväisyyden tai -tyytymättömyyden varaan. Oikeudenkäynti ja tuomitseminen on oikeussäännöksiin sidottua toimintaa, jossa keskeistä on tuomioistuimen puolueettomuus ja kaikkien tasavertainen kohtelu.

Asiakaskeskeisyyttä ei tuomioistuimessa voida luonnollisesti ymmärtää niinkään, että asiakkaat – jos tätä termiä halutaan oikeudenkäyntiin osallistuvista käyttää – tehdään tyytyväisiksi antamalla heille mitä he pyytävät. Tämä johtuu toisaalta siitä, että tuomioistuimen toiminnassa on pysyttävä lain määrittämässä rajoissa ja toisaalta siitä, että oikeudenkäynnissä osapuolten vaatimukset ja odotukset ovat yleensä vastakkaisia. Sen sijaan asiakaskeskeisyydellä voidaan tuomioistuimessa tarkoittaa sitä, että se mitä asiakkaille lain ja muiden säännösten perusteella annetaan ja

millä tavalla tämä tapahtuu, tehdään mahdollisimman hyvin myös palveluperiaate huomioiden ottaen.

Lainmukaisuus on tuomioistuinten toiminnan laadun keskeinen kriteeri. Siten lainsäätäjä on osaltaan määrittänyt oikeudenkäynnin ja tuomion laadun rajoja. Yksinkertaisin keino määrittää lainkäytön laatua olisi panna yhtäläisyysmerkit lainmukaisuuden ja laadun välille. Oikeusvaltiossa voidaankin lähtökohdaksi pitää sitä, että lainvastainen oikeudenkäyntimenettely tai tuomio merkitsevät myös huonoa laatua.

Lainmukaisuus ei kuitenkaan ole riittävä tunnusmerkki laadukkaalle lainkäytölle. Oikeudellistumiskehityksestä ja oikeuden muuttumisesta johtuen sovellettavat lainsäännökset mahdollistavat monesti yksittäistapauksessa useampia vaihtoehtoja toisaalta oikeudenkäyntimenettelyn toteuttamiseksi ja toisaalta tuomion sisällöksi. Laadukkaan oikeudenkäynnin toteuttaminen ja korkeatasoiseen tuomioon päätyminen edellyttävät tuomarilta oikeudenkäynnin johtajana harkintaa ja taitavuutta kulloinkin käyttökelpoisimpien ja tarkoituksenmukaisimpien menettelytapojen löytämisessä ja käytännön toteuttamisessa. On myös huomattava, että oikeudenkäyntiin sisältyy paljon sellaista tosiasiallista toimintaa, jota ei ole laissa lainkaan säännelty.

Esimerkki

Oulun kärjäoikeudessa on käsiteltävänä potilasvahinkoa koskeva riita-asia, jossa todistajaksi on nimetty Helsingissä asuva ja työskentelevä erikoislääkäri. Lääkäriä on tarpeen kuulla todistajana erästä yksityiskohdasta, joka liittyy väitetyn toiminnan ja aiheutuneen vahingon syytteen. Lääkärin kertomuksen uskottavuutta ei tapauksessa ole syytä epäillä.

Oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaan kärjäoikeus voi lääkäriä pääkäsittelyssä kuultaessa toimia kahdella tavalla: 1) lääkäri veloitetaan saapumaan henkilökohtaisesti istuntoon tai 2) lääkäriä kuullaan joko puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä hänen ollessaan Helsingissä.

Valitsipa tuomari kumman vaihtoehdon tahansa, hän toimii lainmukaisesti ja laillisuuden näkökulmasta siis laadukkaasti. Vaihtoehdon 1 valitseminen merkitsee kuitenkin asianosaisille oikeudenkäynnistä aiheutuvien oikeudenkäyntikustannusten kohoamista. Todistajalle puoles-

taan aiheutuu oikeuskäsittelyyn saapumisesta vaivaa ja ajanhukkaa. Lisäksi hänen potilasjononsa kasvavat menetetyistä työpäivistä johtuen, mikä taas yhteiskunnallisesta näkökulmasta on ongelmallista.

Valitsemalla vaihtoehto 2 nämä haittatekijät voidaan välttää. Kuten käytäntö on useassa tapauksessa osoittanut, todennäköisesti todistaja ei edes pyytäisi palkkiota kuultaessa häntä Helsingistä käsin. Laadun näkökulmasta voidaan todeta, että vaihtoehdon 2 valitseminen olisi ollut vaihtoehtoa 1 parempi tapa toimia oikeudenkäynnissä. Tilanne olisi toinen, jos erikoislääkärin kertomuksen uskottavuus ja luotettavuus olisi kyseenalaista. Tällaisessa tilanteessa lääkärin velvoittaminen saapumaan henkilökohtaisesti paikalle olisi laadun näkökulmasta parempi tapa toimia, vaikka siitä aiheutuisikin sanottuja haittatekijöitä, koska tuomio-oikeellisuuden vaatimus edellyttäisi henkilökohtaista läsnäoloa.

2.2 Laadun arvioinnin lähtökohtia

Lainkäytön laadun arvioinnin näkökulmasta tärkeitä lähtökohtia ovat tuomioistuinten tehtävät yhteiskunnassa, oikeuden saatavuus (*access to justice*), menettelyn koettu oikeudenmukaisuus (*procedural justice*), luottamus tuomioistuimiin ja se tavoiteltava tila, mihin lainkäytön laadun osalta pyritään. Seuraavassa näistä kysymyksistä tuodaan esille muutamia näkökulmia myöhemmin mietinnössä esiteltävän laatumittariston tausta-ajatuksiksi.

1. *Tuomioistuinten tehtävät.* Tuomioistuinten toiminnan laatua kehitettäessä tärkeän lähtökohdan muodostavat tuomioistuinten tehtävät yhteiskunnassa. Perustuslaillisesta näkökulmasta tuomioistuinten tehtävänä on tuomiovallan käyttäminen ja siten oikeussuojan antaminen ja oikeusturvan takaaminen yksittäistapauksessa. Tätä tehtäväänsä tuomioistuimet toteuttavat ratkaisemalla niiden käsiteltäviksi saatettuja riita-, rikos-, hakemustai hallintolainkäyttöasioita.

Yksittäisiä asioita ratkaistessaan tuomioistuimet edistävät oikeudenmukaisuutta ja aineellisen oikeuden toteutumista laajemminkin yhteiskunnassa näiden ratkaisujen ohjaavan vaikutuksen seurauksena. Viime vuosikymmenien aikana tapahtunut tuomioistuinten sovittelemisen kehittyminen on puolestaan johtanut siihen, että tuomioistuinten rooli on

laajentunut käsittämään oikeusriitojen ratkaisemisen lisäksi konfliktinratkaisua. Kun normit ovat väljentyneet, tuomioistuinten tehtävä oikeutta luovana ja kehittävänä instituutiona on myös vahvistumassa. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tuomioistuintoiminnan tehtävänä on perinteisesti pidetty yleisen oikeus- ja yhteiskuntarauhan ylläpitämistä.

Nämä kaikki tuomioistuinten toiminnan eri näkökulmat ovat laatuajattelussa merkityksellisiä, vaikkakin laadun kehittämisen näkökulmasta tärkeintä on pitää mielessä lainkäytön ikiaikainen ja keskeisin tehtävä, joka on oikeussuojan antaminen ja oikeusturvan takaaminen yksittäistapauksessa. Laatumittaristoa laadittaessa tämä näkökulma on ollutkin ensisijaisesti esillä.

2. *Oikeuden saatavuus.* Oikeusturvan saamisen kannalta yksilön näkökulmasta on tärkeää, että tuomioistuimet eivät takaa oikeussuojan toteutumista vain muodollisesti. Yksilöllä tulisi olla muodollisten oikeusturvatakeiden lisäksi myös tosiasialliset mahdollisuudet saada oikeutta tuomioistuinteitse (*access to justice*). Tosiasiallisen oikeuden saatavuuden toteutuminen edellyttää lainkäytöltä korkeaa laatua. Tuomioistuimen puoleen tulisi olla helppo kääntyä, tuomareiden toiminnan tulisi olla ammattitaitoista ja tehokasta ja tuomiois-

tuimen ratkaisujen oikeuden- ja lainmukaisia, kohtuullisia ja hyvin perusteltuja. Oikeuden saatavuuden kannalta kaksi keskeistä kehittämisaluetta ovat oikeudenkäynnin kustannukset ja oikeudenkäynnin joutuisuus.

3. *Menettelyn koettu oikeudenmukaisuus.* Tuomioistuinten perinteinen tehtävä oikeusvaltiossa on siis toteuttaa aineellista oikeutta yksittäistapauksessa. Tähän nähden oikeudenkäyntimenettely on pyritty järjestämään säännöksiin ja myös tuomarin toimenpitein sellaiseksi, että niiden avulla päädyttäisiin niin tosiseikaston kuin lainsoveltamisen osaltakin mahdollisimman oikeaan ratkaisuun. Lainmukaisuus on perinteisesti ollut sekä oikeudenkäyntimenettelyn toteuttamisen että ratkaisutoiminnan laadun mitta.

Viime aikoina on lainmukaisuuden rinnalla yhä enemmän alettu kiinnittää huomiota siihen, että tuomioistuimessa asioivien näkökulmasta oikeudenkäyntimenettelyn ja tuomion lainmukaisuus eivät sellaisenaan riitä koko tuomioistuintoiminnan laadun kriteereiksi. Arvioidessaan tuomioistuinten toiminnan laatua ihmiset eivät kiinnitä huomiota pelkästään oikeudenkäynnin lopputulokseen tai menettelyllisten normien toteutumiseen, vaan he odottavat, että tuomioon päädytään heidän reiluksi ja oikeudenmukaiseksi kokemassaan menettelyssä. Tällaisen kokemuksen syntymisen kannalta merkitystä on esimerkiksi sillä, miten oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat kokeneet voivansa osallistua prosessiin ja asiansa käsittelyyn sekä kuinka kohteliaasti ja heidän oikeuksiaan kunnioittavasti heitä on tuomioistuimessa kohdeltu.

Menettelyn koetun oikeudenmukaisuuden vaatimukset huomioon ottaen laatumittaristoon on otettu runsaasti muutakin kuin suoraan oikeussäännöksiin ankkuroitavaa aineista.

4. *Luottamus tuomioistuimiin.* Oikeusvaltiossa on välttämätöntä, että ihmiset luottavat tuomioistuinten toimintaan. Tuo-

mioistuimiin kohdistuvasta luottamuspulasta voi aiheutua haitallisia seurauksia tuomioistuinten tehtävien toteutumisen kannalta. Jos tuomioistuimiin ei luoteta, ongelmat ja kiistat voivat pahimmillaan jäädä ratkaisematta tai vahvempi osapuoli voi käyttää oikeussuhteessa yksipuolisesti määräysvaltaa. Myös tuomioistuinten tehtävä oikeusrauhan ylläpitäjänä voi jäädä täyttymättä. Tuomioistuimia kohtaan tunnettavan luottamuksen alentuessa tahto yleensäkin noudattaa oikeussääntöjä saattaa heiketä.

Tuomioistuimia kohtaan tunnettavaan luottamukseen vaikuttavat niin tuomioistuinten oma toiminta kuin tekijät, joihin tuomioistuimet eivät itse juuri voi vaikuttaa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Luottamus tuomioistuimiin – tutkimuksessa (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 160. Helsinki 1999) lueteltiin tutkimuksen taustaoletuksina sellaisia tuomioistuimille asetettavia odotuksia, joiden toteutumiseen tuomioistuimet voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa. Näitä olivat esimerkiksi tuomioiden lain- ja oikeudenmukaisuus, asioiden yhdenvertainen käsitteleminen ja ratkaiseminen, oikeudenkäyntimenettelyn rehtiys ja puolueettomuus, ratkaisujen pohjautuminen tosiasioille, ihmisten kohtelemisen asiallisella ja ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla ja ratkaisun perustelujen ymmärrettävyys ja hyväksyttyvyys.

Tuomioistuinten oma toiminta voi joko lisätä tai vähentää niitä kohtaan tunnettavaa luottamusta. Laatumittariston laatukriteerejä valittaessa on pidetty silmällä sitä, miten niiden toteutuminen vaikuttaisi myönteisesti tuomioistuimia kohtaan tunnettavaan luottamukseen. Tavoitteena on ollut, että laatukriteereiden mukaisesti toimimalla tuomioistuimet osaltaan olisivat vahvistamassa niitä kohtaan tunnettavaa luottamusta.

5. *Lainkäytön tavoiteltava tila.* Laatumin-
taristo on laadittu silmällä pitäen seuraavaa
lainkäytön tavoiteltavaa tilaa.

Tuomioistuimet ovat ihmisiä varten. Oikeudenkäyntiin osallistuvilla on yhtäläinen ihmisarvo riippumatta siitä, missä rooleissa he oikeudessa esiintyvät. Kaikkia kohdellaan kunnioittavasti, tasapuolisesti, puolueettomasti ja palvelualttiutta osoittaen.

Oikeudenkäynti toteutetaan korkealaatuisesti ja tehokkaasti hyödyntäen nykyaikaista tekniikkaa. Käsittely on joutuisaa ja siitä ei aiheudu oikeudenkäyntiin osallistuville kohtuuttomasti kustannuksia. Tuomiot ovat oikeuden- ja lainmukaisia ja vakuuttavasti sekä ymmärrettävästi perusteltuja.

Ihmiset kokevat tuomioistuinten toiminnan oikeudenmukaiseksi ja osaavaksi sekä luottavat siihen, että heidän asiansa käsitellään tuomioistuimessa riippumattomasti ja puolueettomasti.

Tuomarikunta edustaa yhteiskunnassa parasta oikeudellista osaamista ja oikeusriitojen ja konfliktien ratkaisemisessa tarvittavaa asiantuntemusta.

2.3 Suomessa käytyä keskustelua lainkäytön laadusta ja miten tuomioistuinten toimintaa nykyisin arvioidaan

1. Tuomioistuimissa on oltu kaikkina aikoina kiinnostuneita lainkäytön laadun kehittämistä, vaikka käsitettä ”laatu” ei viime vuosiin saakka ole juurikaan käytetty tuomioistuinten toiminnan tasosta keskusteltaessa. Kuitenkin tuomarit lienevät aina keskustelleet keskenään ja myös yhdessä syyttäjien ja asianajajien kanssa siitä, millä tavalla toteutettu oikeudenkäynti täyttää laadukkaan oikeudenkäynnin kriteerit ja kuinka käsiteltävissä asioissa olisi mahdollista päätyä oikeuden- ja lainmukaiseen ratkaisuun.

Yleisissä tuomioistuimissa tuomioistuinten toimintaa on perinteisesti kehitetty esimerkiksi järjestämällä koulutusta lainsäädäntöuudistuksista, sekä järjestämällä hovioikeuspiirikoh-
taisia tuomaripäiviä ja keskustelutilaisuuksia syyttäjien ja asianajajien kanssa.

Viime vuosina tuomioistuimissa käynnistyneet laatuhankeet voidaan nähdä aikaisemman kehittämistyön uudenmuotoisena jatkeena. Laatuhankeissa, kuten Rovanie-

men hovioikeuspiirin laatuhankeessa, on aikaisempaan nähden uutta kehittämisen systemaattisuus ja pitkäjänteisyys, tuomarikunnan sekä tuomioistuinten sidosryhmien laaja osallistuminen ja toiminnan tarkastelun entistä kokonaisvaltaisempi ote.

Sysäyksenä laatuhankeiden syntymiselle toimi oikeusministeriön 13.2.1998 asettama tulosohjaustyöryhmä, joka käsitteli mietinnössään⁴ muun ohessa laajahkosti tuomioistuintoiminnan laatu-
tehtäviä. Työryhmä ryhmitteli laatu-
tehtävät erikseen 1) oikeudenkäyntimenettelyn, 2) ratkaisun, 3) asiakaspalvelun ja 4) organisaation osalta.

⁴ *Laatu ja tuloksellisuus tuomioistuimissa. Tuomioistuinten tulosohjaustyöryhmän mietintö 17.12.1998. Oikeusministeriö.*

Työryhmän mukaan oikeudenkäyntimenettelyn laatutekijöitä ovat asianosaisten tasa- puolinen ja hyvä kohtelu, tehokkuus ja tarkoituksenmukaisuus, kohtuullinen käsittelyaika, menettelyn yhdenmukaisuus, julkisuuden toteutuminen ja kohtuulliset kustannukset. Ratkaisun laatutekijöitä ovat lainmukaisuus, yleisen oikeuskäsityksen vastaavuus, riittävät ja selkeät perustelut, vastaaminen kysymyksiin, ymmärrettävyys, rakenteellinen yhdenmukaisuus, sisällöllinen yhdenmukaisuus, oikeakielisyys ja ennustettavuus. Asiakaspalvelun laatutekijöitä ovat neuvonta ja ohjaus, asiantuntemus, hyvä ja asiallinen kohtelu, palveluasenne, palvelu asiakkaan omalla kielellä, tiedotus ja palvelujen saatavuus. Organisaation laatutekijöitä puolestaan ovat tavoitteellinen johtaminen, organisaation toimivuus, työprosessien toimivuus, vastuiden selkeyttäminen, ammattitaito ja koulutus, sisäinen tiedottaminen ja hyvä työilmapiiri.

Myös aivan viime aikoina eri viralliselvityksissä tai muissa asiakirjoissa on tähdennetty laatutyön merkitystä tuomioistuimissa. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea (KM 2003:3) totesi, että tuomioistuimissa tapahtuvaa laatutyötä tulee tehostaa. Tämä edellytti komitean mukaan muun muassa erilaisten arviointi- ja mittausjärjestelmien kehittämistä tuomioistuinten toiminnan kehittämistä silmällä pitäen. Yleisten tuomioistuinten lajissaan ensimmäisessä 14.3.2005 julkistetussa toimintakertomuksessa niin ikään suhtauduttiin myönteisesti tuomioistuimissa tapahtuvaan laatutyöhön.

Tuomioistuinten laatutyötä on omiaan vauhdittamaan vuonna 2004 uudistunut talousarviolainsäädäntö, joka edellyttää jatkossa tuomioistuinten toiminnan laatutavoitteiden asettamista ja niiden toteutumisen seuranta.

2. Tuomioistuinten toiminnan laatua arvioidaan nykyisin lähinnä osana tuomioistuinten tulosohjausjärjestelmää. Jokainen tuomioistuin käy vuosittain tulosneuvottelut

oikeusministeriön kanssa. Tulosneuvotteluisa arvioidaan saapuvien asioiden määrä ja sovitaan ratkaistavien asioiden määristä sekä tuomioistuimen määrärahoista ja henkilöstöresursseista. Tulosneuvotteluissa myös arvioidaan menneen vuoden toiminnan onnistuneisuutta. Tulostavoitteita asetetaan käsittelyajoille, ratkaistavien asioiden määrille, tuottavuudelle ja taloudellisuudelle. Vuodesta 2005 lukien tuomioistuinten toimintaa arvioidaan talousarvioasetuksen 65 §:n ja 65 a §:n edellyttämällä tavalla myös yleisten tuomioistuinten ja yleisten hallintotuomioistuinten vuosittain laatimissa sektorikohtaisissa toimintakertomuksissa.

Lisäksi yksittäisissä käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa on erilaisilla numeraalisilla mittauksilla ja tilastoinneilla luotu järjestelmät saapuneiden asioiden, ratkaistujen asioiden, vireillä olevien asioiden ja käsittelyaikojen seuraamiseksi. Perinteisen toiminnan arviointikeinon ovat muodostaneet hovioikeuksien tuomiopiiriensä käräjäoikeuksiin tekemät tarkastuskäynnit.

Yleisempiä tuomioistuinten toiminnan arviointikeinoja ovat edustaneet tuomioistuinten toiminnasta tehty luottamusutkimukset, joita on tehty esimerkiksi oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen toimesta. Niissä kysely on kuitenkin suunnattu yleisölle, jolloin kyselyyn vastanneet eivät välttämättä itse ole olleet tekemisissä tuomioistuinten kanssa. Tällöin mittauksen kohteena ovat olleet pikemminkin kansalaisten mielikuvat tuomioistuimista kuin omakohtaiseen kokemukseen perustuvat analyttisemmät näkemykset lainkäytön laadusta.

KANSAINVÄLINEN VERTAILU

3 KANSAINVÄLINEN VERTAILU

Viime vuosina tuomioistuintoiminnan laadusta on keskusteltu eri maissa. Toisaalta on pohdittu sitä, mitä laadulla lainkäytön yhteydessä voidaan ylipäätään tarkoittaa, ja toisaalta on pyritty kehittämään välineitä ja menettelyjä laadun mittaamiseksi.

Tässä jaksossa esitellään pääpiirteitä Ruotsissa, Alankomaissa ja Yhdysvalloissa lainkäytön laadusta ja laatumittareista käydystä keskustelusta. Lisäksi on huomattava Euroopan neuvoston (CEPEJ) piirissä tehtävä tuomioistuinten toiminnan laadun kehittämiseen tähtäävä yhteistyö, joka jätetään tässä yhteydessä kuitenkin vain tämän maininnan varaan.

3.1 Ruotsi

Keskustelu laadusta 1997

Ruotsissa tuomioistuintoiminnan laadusta keskusteltiin laajemmin jo vuonna 1997. Ruotsin tuomioistuinten keskusvirasto Domstolsverket järjesti tuolloin kaksi yksipäiväistä seminaaria, joissa pohdittiin kysymystä, mitä tuomioistuinten laatu tarkoittaa. Seminaareihin osallistui tuomareita Ruotsin korkeimmasta oikeudesta, korkeimmasta hallinto-oikeudesta, hovioikeuksista, kamarioikeuksista, lääninoikeuksista ja kärjäoikeuksista. Lisäksi seminaareihin osallistui syyttäjien, asianajajien, eduskunnan oikeusasiamiehen ja

silloisen valtion tarkastusviraston (Riksrevisionsverket) edustajia. Keskustelun yhteenvedo on koostettu Domstolsverketin raporttiin *Kvalitet i domstolsverksamhet* (28.5.1997 dnr 184–1997).

Raportissa tuomioistuintoiminnan tärkeimmät laaturekijät jaoteltiin neljän otsikon alle: 1) ratkaisuihin liittyvät laaturekijät, 2) käsittelyaikaan liittyvät laaturekijät, 3) tuomioistuinten asiakkaiden kohteluun liittyvät laaturekijät ja 4) tuomareiden ja tuomioistuinten muun henkilöstön ammattitaitoon ja koulutukseen liittyvät laaturekijät.

Laadukkaan tuomioistuinratkaisun tunnusmerkkinä on ensinnäkin, että se on juridisesti oikea. Lisäksi sen tulee sisältää seikkaperäiset ja ymmärrettävät perustelut sekä johdonmukainen ja tarkka resiitti. Raportissa kiinnitetään huomiota myös tuomioistuinratkaisun ulkoasun merkitykseen laatuksiteerinä. Laadukas ratkaisu on ulkoasultaan esteettinen. Ratkaisun on juridisen oikeellisuuden lisäksi oltava virheetön myös kielellisesti ja painoasultaan.

Aikatekijää pidetään raportissa laadun näkökulmasta hyvin merkityksellisenä. Hyvän laadun yksi keskeinen kriteeri on, että asiat käsitellään ja ratkaistaan niin nopeasti kuin suinkin on mahdollista. Laadukkaaseen käsittelynopeuteen pääsemiseksi tuomarin prosessinjohtoon on oltava tehokasta. Asian käsittely on suunniteltava täsmälliseksi ja johdonmukaiseksi. Asia on ratkaistava heti, kun se on ratkaisukypsä. Vireillä olevien asioiden ikärakennetta tulee seurata ja käsittelyaika ja valvoja. Käsiteltävien asioiden priorisointiin tulee kiinnittää huomiota. Tuomioistuimissa on myös oltava kunnollinen toimintasuunnitelma. Vaikka nopea käsittely on laadukkaan toiminnan yksi edellytys, raportissa todetaan, että vaatimus nopeasta käsittelystä voi joissakin tilanteissa johtaa ristiriitaa asiakkaiden asianmukaisen kohtelun ja ratkaisun oikeellisuuden kanssa. Asianosaisille tulee varata riittävästi aikaa valmistautumiseen asian käsittelyyn, kuten istuntoon. Tuomarille puolestaan on varattava riittävästi aikaa tuomion kirjoittamiseen.

Raportissa pidetään *asiakkaiden kohtelun* merkitystä ratkaisevana sille, millaisena suuri yleisö ja media näkevät tuomioistuimet. Hyvän asiakaspalvelun vaatimus tulee ulottaa koskemaan kaikkia tuomioistuimissa työskenteleviä. Tuomarin tulee käyttäytyä tuomioistuimen auktoriteetin säilymistä kannalta asianmukaisella tavalla, mutta samalla hänen tulee kohdella asianosaisia kohteliaas-

ti, kunnioittavasti ja muutoinkin asiallisesti. Tuomioistuintoiminnan uskottavuus edellyttää tuomarin arvolle sopivaa käyttäytymistä ja esimerkiksi siistiä pukeutumista. Tuomioistuimen toiminnassa on tärkeää noudattaa täsmällisyyttä ja huolehtia asiakkaiden informoinnista asian käsittelyyn liittyvissä ennalta arvaamattomissa tilanteissa. Rikosasioissa syytetyn lisäksi myös asianomistajista ja todistajista on huolehdittava.

Hyvän laadun keskeisenä takeena pidetään raportissa tuomioistuimen henkilöstön *ammattitaitoon ja koulutukseen* liittyviä seikkoja. Laadukkaan toiminnan aikaansaamiseksi tuomioistuimen henkilöstön tulee olla hyvin koulutettua ja sille on oltava jatkuvasti tarjolla täydennyskoulutusta. Kouluttautumiseen on myös oltava aikaa, mikä on otettava huomioon tuomioistuinten resursoinnissa. Tuomioistuimissa on käytävä jatkuvaa keskustelua menettelytavoista, oikeuskäytännöstä, tuomion kirjoittamisesta ja tuomioistuintoiminnan laatuksymyksistä. Tuomareiden välistä kokemusten vaihtoa on muutoinkin edistettävä. Tuomareiden ja erityisesti päällikkötuomareiden rekrytointiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tuomioistuimissa työskenteleville on myös tarjottava hyvät työehdot ja työolosuhteet sekä nykyaikainen tekninen tuki. Lisäksi tulee huolehtia siitä, että yksikään tuomari ei laiminlyö tehtäviään.

Raportissa pohditaan myös kysymyksiä, kuinka mitata tai kuvata tuomioistuintoiminnan laatua. Tältä osin todetaan, että esimerkiksi tuomioistuimeen saapuvien ja siellä ratkaistujen asioiden määrien, muutoksenhakuaktiivisuuden, muutosprosentin ja käsittelyaikojen mittaaminen on mahdollista. Ongelmallista on kuitenkin se, miten ja missä määrin näiden muuttujien avulla voidaan kuvata ja mitata tuomioistuintoiminnan laatua. Tarkemman kuvan saamiseksi tulisikin tilastolukujen lisäksi esimerkiksi haastatella ulkopuolisia henkilöitä heidän käsityksistään

tuomioistuintoiminnasta tai tuomareiden itsensä tulisi työryhmissä arvioida tuomioistuintoimintaa. Vielä raportissa todetaan, että tuomioistuintoiminnan hyvä laatu edellyttää toimivaa kontrollijärjestelmää ja tuomioistuimen päällikölle riittäviä toimivaltuuksia ja vastuuta.

Nykytilanne

Ruotsissa on ollut useiden vuosien ajan käynnissä edelleen jatkuva tuomioistuinlaitoksen laaja kehittämishanke, jonka osana esimerkiksi käräjäoikeuksien lukumäärää on tuntuvasti vähennetty. Domstolsverketissä on kehittämistyöryhmä (Utvecklingsgruppen i Domstolsverket), joka työskentelee tuomioistuinten kehittämiseen liittyvien asioiden kuten organisaatio- ja työtapamuutosten parissa. Näiden kehittämishankkeiden katsotaan osaltaan vaikuttavan tuomioistuinten toiminnan laatua parantavasti. Tuomioistuinten kehittämisen yhteydessä on myös jatkuvasti tähdennetty sitä, että korkean laadun tulee olla tuomioistuinten toiminnalle luonteenomaista.⁵

Tuomioistuinlaitoksen yleisemmän kehittämisen ohessa Ruotsissa on hiljattain käynnistetty hanke, jonka tavoitteena on systemaattisen laatutyön aloittaminen ruotsalaisissa tuomioistuimissa. Laatuksymyksiä pohdittiin toisena pääaiheena vuonna 2004 järjestetyillä tuomioistuinten neuvottelupäivillä, joihin osallistuivat kaikkien tuomioistuinten päälliköt⁶. Neuvottelupäivillä päätettiin perustaa tuomareista muodostuva työryhmä tekemään ehdotuksensa laatutyön jatkamiseksi tuomioistuimissa ja laatutyön

metodeiksi ja strategiaksi. Lisäksi työryhmän tuli antaa ideoita laatutyön levittämiseksi tuomioistuimissa.

Perustettu tuomioistuinlaitoksen laaturyhmä antoi syyskuussa 2005 ehdotuksensa tuomioistuimissa tehtävästä laatutyöstä. Työryhmän raportissa Att Arbeta med Kvalitet i Domstolsväsendet on pohdittu esimerkiksi kysymyksiä siitä, mitä tuomioistuinten laadulla tarkoitetaan, miksi laatutyötä on tehtävä ja miten laatutyötä voitaisiin tuomioistuimissa tehdä. Työryhmä ehdotti, että jokainen tuomioistuin aloittaisi välittömästi systemaattisen laatutyöskentelyn, jota tuomioistuinten keskushallinnon tulisi tukea ja seurata. Työryhmän ehdottaman laatutyöstrategian mukaan esimerkiksi jokaisessa tuomioistuimessa tai useamman tuomioistuimen yhdessä tulisi perustaa laatutyöryhmä ja valita laatukoordinaattori. Sopivia laatutyön kohteita olisivat aluksi esimerkiksi käsittelyajat ja ihmisten kohtelu.

Raportissa käsitellään myös laadun kehittämisen seuranta ja sen mittaamista. Laadun mittaaminen edellyttää työryhmän mukaan esimerkiksi laatuksymyksiä määrittämistä ja mitta-asteikon luomista hyvälle ja toisaalta huonolle laadulle. Työryhmän mukaan laatuksymyksiä määrittely ei ole yksittäisen tuomioistuimen vaan koko tuomioistuinlaitoksen yhteinen asia.

⁵Ks. esim. asiakirja *Så här vill vi ha framtiden. Vision för domstolsväsendet*.

⁶*Domkretsen nr 3 2004*.

3.2 Alankomaat

Alankomaissa toteutettiin vuosina 1998–2002 oikeusjärjestelmän nykyaikaistamisohjelma, jonka katsottiin edellyttävän useita arviointitutkimuksia sekä nykytilanteesta että tulevaisuudesta. Tätä varten laadittiin arviointiohjelma. Arviointiohjelman rinnalla Alankomaiden tuomioistuinlaitoksen keskuhallintoviranomaisena toimiva oikeusneuvosto (*Raad voor de Rechtspraak; Council for the Judiciary*) käynnisti laatuprojektin yhtenäisen ja kattavan laatujohtamisjärjestelmän kehittämiseksi ja käyttööntoimiseksi Alankomaiden tuomioistuimissa. Yhtenä projektin osa-alueena oli kehittää laadun mittausjärjestelmä tuomioistuimiin ja edistää sen käyttöönottoa. Alankomaissa katsottiin, että tuomioistuinten toiminnan onnistuneisuuden mittaaminen on välttämätön edellytys mahdollisille kehittämistoimille.

Alankomaiden tuomioistuimissa kokeiltavana olevassa mittausjärjestelmässä mittausalueita on viisi. Mittausalueita mitataan niin kutsuttujen tehokkuusindikaattorien avulla, joita ovat ne mittausalueen ominaispiirteet, joista voidaan koota tietoa suhteellisen yksinkertaisella ja edullisella tavalla. Nämä ovat objektiivisia tietoja ja subjektiivisia mielipiteitä, jotka kootaan rajoitetusta määrästä tehokkuusindikaattoreita, jotka on valittu pääasiassa niiden käyttökelpoisuuden perusteella.

Ensinnäkin mitataan *tuomareiden puolueettomuutta ja rehellisyyttä*. Mittausalueen sisällä selvitetään esimerkiksi vireille tulleiden asioiden jakomenettelyä tuomioistuimissa ja sitä, kokevatko asianosaiset ja muut oikeudenhoidon osapuolet kuten syyttäjät ja asianajat, että tuomarit toimivat puolueettomasti ja rehellisesti.

Toisena mittausalueena on *tuomareiden asiantuntemus*, jota selvitetään esimerkiksi asiakaskyselyin. Oikeudenkäyntiin osallistuneet voivat kertoa, ovatko he saaneet tuoma-

rin työskentelystä vaikutelman, että hän on valmistautunut asiaan huolella ja hallitsee sen hyvin. Myös valitusten määrää suhteessa tuomarin tekemien tuomioiden kokonaismäärään seurataan.

Kolmas mittausalue liittyy viime aikoina eri maissa kiinnostusta herättäneeseen menettelyllisen oikeudenmukaisuuden (*procedural justice*) vaatimukseen. Näihin näkemyksiin liittyen kolmannella mittausalueella selvitetään *tuomareiden asennetta osapuoliin ja asiakkaiden kohtelua* tuomioistuimissa. Mittauksen kohteena ovat esimerkiksi: salliiko tuomari oikeudenkäynnissä ihmisten sanoa sanottavansa, kuunteleeko hän eri näkökannat, miten hän selittää osapuolille menettelyn kulkua ja miten hän perustelee ratkaisunsa.

Tuomitsemistoiminnan *tasapuolisuus ja yhdenvertaisuuden toteutuminen* ovat neljännen mittausalueen kohteena. Alankomaissakin on törmätty vaikeuksiin, joita lainkäytön yhtenäisyyden objektiiviseen ja helppoon mittaamiseen liittyy – vie liikaa aikaa ja voimavaroja asettaa kaikki tuomiot rinnakkain ja arvioida ne. Tämän vuoksi lainkäytön yhtenäisyyttä mitataan epäsuoremmin. Asiakaskyselyin selvitetään oikeudenkäynnin osapuolilta, mitä mieltä he ovat lainkäytön yhtenäisyydestä. Lisäksi tutkitaan sitä, onko tuomioistuimilla käytössään välineitä, joiden katsotaan edistävän lainkäytön yhtenäisyyden toteutumista.

Viimeisenä ja viidentenä mittausalueena on sen selvittäminen, tapahtuuko tuomioistuinkäsittely riittävän *nopeasti ja pysyvätkö tuomarit sovituisissa käsittelyaikatauluissa*. Tällä mittausalueella tutkitaan eri asiatyyppien käsittelyaikoja ja tuomareiden tuottavuutta eri asiaryhmissä. Myös ylituottavuutta mitataan. Se voi osoittaa, että ihmiset tekevät liikaa työtä. Tämä taas ei pidemmällä aikavälillä muodostu tuomioistuimen asiakkaiden, työntekijöiden eikä yhteiskunnankaan eduksi.

Mittausvälineitä ovat rekisteröiminen, tarkastukset ja asiakaskyselyt. Rekisteröiminen tarkoittaa pääasiassa sitä, että jonkin verran tietoa on jo saatavilla olemassa olevissa tietojärjestelmissä, ja se tehdään mittausjärjestelmän käyttöön sopivaksi erityisesti tähän tarkoitukseen kehitettyjen tietokonesovellusten avulla. Tarkastukset ovat tarkkailemalla tehtyjä riippumattomia johtopäätöksiä. Tarkastuksia varten on laadittu tarkastuslista. Asiakastutkimuksilla mitataan eri asiakasryhmien tyytyväisyyttä tuomioistuinten tarjoamiin palveluihin

ja tuotteisiin. Asiakasryhmissä on erotettu asianosaiset (siviilit) ja ammattilaiset (syyttäjävirston edustajat, henkilöt, jotka ovat mukana oikeustapausten käsittelyssä, kuten asiantuntijat, tulkit, notaarit, pesänhoitajat ja lastensuojeluviranomaiset). Eri mittausvälineitä käyttämällä saadut erilaiset aineistot täydentävät toisiaan ja varmistavat täydellisemmän kuvan. Rekisteröinti tarjoaa objektiivista tietoa, tarkastus pääasiassa objektiivista tietoa ja asiakaskyselyt subjektiivista tietoa.

3.3 Yhdysvallat

Yhdysvalloissa aloitettiin tuomioistuinten toiminnan suorituskykyä mittaavan yleisen järjestelmän rakentaminen vuonna 1987.⁷ Mittausjärjestelmä (The Trial Courts Performance Standards and Measurement System) esiteltiin vuonna 1995, jonka jälkeen aloitettiin järjestelmän vakiinnuttaminen osaksi tuomioistuinten ohjaus- ja johtamisjärjestelmää.

Mittausjärjestelmässä mittausalueita on viisi: 1) oikeuden saatavuus (*Access to Justice*), 2) oikeudenkäynnin joutuisuus (*Expedition and Timeliness*), 3) yhdenvertaisuus, oikeudenmukaisuus ja puolueettomuus (*Equality, Fairness, and Integrity*), 4) riippumattomuus ja vastuullisuus (*Independence and Accountability*) ja 5) tuomioistuinten nauttima yleinen luottamus (*Public Trust and Confidence*).

Kullakin arviointialueella on joukko tarkemman mittauksen kohteena olevia arviointikriteerejä, joita on kaikkiaan mittausjärjestelmässä 22. Arviointikriteerejä ei ole tarkoitettu jäykiksi tai tiukoiksi säännöiksi,

vaan toimintaa ohjaaviksi periaatteiksi. Kukin arviointikriteeri jakaantuu vielä joukkoon tarkempia alakriteerejä.

Oikeuden saatavuutta koskevalla mittausalueella selvitetään sitä, ovatko tuomioistuimet avoimia ja helppopääsyisiä. Tähän vaikuttavat esimerkiksi sijainti, menettelytavat ja henkilöstön palvelualltius. Arviointialueella mitattavia kriteerejä on viisi. Mittauksen kohteina ovat a) oikeudenkäyntimenettelyn avoimuus, b) turvallisuus, helppopääsyisyys ja helppokäyttöisyys, c) palvelun tehokkuus, d) kohteliaisuus, palvelualltius ja asiakkaiden kunnioittaminen ja e) kustannusten kohtuullisuus (käsittäen rahallisten kulujen lisäksi esimerkiksi oikeudenkäynnin vaatiman ajankäytön).

Toisella, oikeudenkäynnin joutuisuutta koskevalla mittausalueella, mitattavia kriteerejä on kolme: a) juttujen läpivirtaus, b) aikataulusuunnitelmien noudattaminen ja c) oikeudenkäyntimenettelyn ja aineellisen oikeuden muutosten täytäntönnäpönnön riipeys.

Kolmannella, yhdenvertaisuutta, oikeudenmukaisuutta ja puolueettomuutta koskevalla mittausalueella lähtökohtana on, että

⁷ www.ncsconline.org.

tuomioistuinten tulisi perustuslaissa edellytetyllä tavalla antaa kaikille yhtäläistä oikeussuojaa. Mittausalueella mitattavia kriteerejä on kuusi: a) oikeudenkäyntimenettelyn reiluus ja luotettavuus, b) valamiehistön (jury) toiminta, c) tuomioistuimen ratkaisut ja tosiasiallinen toiminta, d) esitystavan selkeys, e) vastuullisuus (prosessuaalisten) pakkokeinojen käytössä ja f) asiakirjojen ja tallenteiden laatimisen ja säilyttämisen asianmukaisuus.

Neljännellä, riippumattomuutta ja vastuullisuutta koskevalla mittausalueella, mitattavia kriteerejä on viisi: a) riippumattomuus, b) vastuullisuus julkisista varoista, c) tuomioistuimen henkilöstöpolitiikan oikeudenmukaisuus, d) tiedottaminen ja e) muuttuviin olosuhteisiin vastaaminen.

Viidennellä ja viimeisellä, tuomioistuinten nauttimaan luottamusta koskevalla mittausalueella, mitattavia kriteerejä on kolme: a) helppopääsyisyys, b) joutuisuus, oikeudenmukaisuus ja tuomioistuintoiminnan uskottavuus ja c) tuomareiden riippumattomuus ja vastuullisuus. Kun muilla arviointialueilla näitä samoja kriteerejä mitataan lähinnä oikeudenkäyntiin osallistuvien kannalta, tällä

arviointialueella näkökulma on yleisön ja tuomioistuinpalveluja mahdollisesti tulevaisuudessa tarvitsevien. Lähtökohtana on, että ”Justice should not only be done, but should be seen to be done”.

Järjestelmässä mittausmenetelmiä ovat havainnointi, simulointi, haastattelut, arvioinnit, asiakirjatarkastukset, tarkastukset ja arviointiryhmien suorittama arviointi.

-
- 4.1 Johdanto
 - 4.2 Arviointialueet ja laatukriteerit
 - 4.3 Laatukriteerien pisteytys
 - 4.4 Mittaustapojen valinta
 - 4.5 Laatumittariston pilotointi

LAINKÄYTÖN LAATUMITTARISTO

4 LAINKÄYTÖN LAATUMITTARISTO

4.1 Johdanto

Laatumittaristoa laadittaessa on hyödynnetty oikeustieteellisessä kirjallisuudessa ja erilaisissa tuomioistuimia koskevissa selvityksissä lainkäytön laadusta esitettyjä näkökohtia. Erityisesti on käytetty hyväksi Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeesta vuodesta 1999 eri laatutyöryhmissä tehtyä lainkäytön laadunarviointi- ja kehittämistyötä. Tätä kautta laatumittaristoon voidaan sanoa kiteytyneen koko hovioikeuspiirin tuomarikunnan ja myös laatuhankeeseen osallistuneiden asianajajien ja syyttäjien näkemyksiä lainkäytön laatuksiteereistä ja niiden ominaisuuksista.

Tärkeinä vertailukohtina laatumittaristoa laadittaessa ovat olleet eri organisaatioissa käytössä olevat yleiset laadunarviointimallit⁸ ja eräät niiden pohjalta tehdyt sovellukset. Myös muutamien ulkomaiden tuomioistuinten laatutyöhön ja laadun arviointikriteereihin on paneuduttu.

⁸ Etenkin EFQM (European Foundation for Quality Management) ja BSC (Balanced Scorecard).

Mitään yleistä laadunarviointimallia tai muissa maissa kehitettyjä laatumittaristoja ei ole kuitenkaan sellaisenaan otettu tai edes yritetty muuntaa täällä käyttöön otettavaksi laatumittaristiksi. Tuomioistuinten toiminta ja erityisesti lainkäyttö on monessa suhteessa palvelu- tai muihin ammattialoihin nähden niin erityislaatuista toimintaa, että valmiiden mallien omaksuminen ei olisi tarkoituksenmukaista. Myöskään muiden maiden arviointijärjestelmien suoraa käyttöön ottamista ei voida pitää puolustettavana. Lainkäytön laadun kehittämisessä painotettavat seikat ovat tuomioistuinmenettelyjen yhtäläisyyksistä huolimatta kiinteästi sidoksissa kunkin maan lainkäyttökulttuuriin.

Laatumittaristo on laadittu nämä näkökohdat huomioon ottaen palvelemaan hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön arviointia. On kuitenkin huomattava, että se soveltuu yleisyytensä vuoksi kaikkien maamme yleisten tuomioistuinten lainkäytön laadun arviointiin.

Laatumittaristoa laadittaessa on ensiksi määritetty ne lainkäyttötoiminnan osa-alueet

– arviointialueet – joiden laatua on haluttu mitata. Toiseksi kultakin arviointialueelta on valittu arvioinnissa käytettävät laatukriteerit. Kolmanneksi laatukriteereitä on täsmennetty esimerkeillä laatukriteerin ominaisuuksista. Tämän varsinaisen laatukriteeristön – sen

mitä halutaan mitata – lisäksi laatumittaristoon kuuluvat luonnollisesti oleellisina osina laatukriteerin arviointipisteityksen määrittäminen ja mittaustapojen valinta.

Seuraavissa jaksoissa selostetaan tarkemmin laatumittariston sisältöä.

4.2 Arviointialueet ja laatukriteerit

Ehdotettu lainkäytön laatumittaristo muodostuu kuudesta arviointialueesta, jotka puolestaan sisältävät kaikkiaan 40 laatukriteeriä:

- 1) oikeudenkäynti menettelynä (yhdeksän laatukriteeriä)
- 2) ratkaisu (seitsemän laatukriteeriä)
- 3) oikeudenkäyntiin osallistuvien ja yleisön kohtelu (kuusi laatukriteeriä)
- 4) käsittelyn joutuisuus (neljä laatukriteeriä)
- 5) tuomareiden osaaminen ja ammattitaito (kuusi laatukriteeriä)
- 6) lainkäytön organisoiminen ja johtaminen (kahdeksan laatukriteeriä)

Arviointialueet on valittu sitä silmällä pitäen, että ne kattaisivat mahdollisimman monipuolisesti sen tuomioistuinten toiminnan, josta oikeudenkäynnin laatu muodostuu. Kuten aikaisemmin on todettu, mittaristolla ei ole tarkoitus arvioida tuomioistuinten koko toiminnan onnistuneisuutta, vaan keskittyä lainkäytön ytimen, oikeudenkäynnin, laatuun ja sen arviointiin. Tämän vuoksi esimerkiksi organisoimista ja johtamista koskevalla arviointialueella ei mitata tuomioistuinryhmien organisoimista ja johtamisen onnistumista kaikkienensa. Mittaristossa keskitytään pelkästään tarkastelemaan arviointialueiden niitä laatukriteerejä, joilla on välitön vaikutus oikeudenkäyntiasioiden käsittelemisen ja ratkaisemisen laatuun.

Kultakin arviointialueelta on pyritty löytämään ne keskeiset laatukriteerit, joista laatu muodostuu. Oikeudenkäynti kaikkine vivah-

teineen on niin monipuolinen kokonaisuus, että erilaisia laatukriteerejä olisi kultakin arviointialueelta hahmotettavissa lukuisa määrä. Sen vuoksi on tarvittu laatukriteerien välistä punnintaa keskeisimpien valitsemiseksi. Punninnassa on kiinnitetty huomiota etenkin siihen, miten laatukriteeri edistää edellä jaksossa 2.2 käsiteltyjä ja tärkeitä pidettyjä arvioinnin lähtökohtia oikeuden saatavuutta ja luottamusta tuomioistuimiin. On myös huomattava, että valitut laatukriteerit eivät kaikilta osin ole tarkkarajaisia, vaan saattavat toisiinsa nähden jonkin verran sisältää päällekkäisyyttä ja toistoakin. Laatukriteerejä valittaessa on myös mahdollisimman pitkälle pyritty siihen, että ne sopivat lainkäytön laadun arviointiin riippumatta siitä, onko kysymyksessä riita- vai rikosasia.

Kutakin laatukriteeriä on vielä täsmällisemmin kuvattu mainitsemalla sen ominaisuuksia. Luettelo laatukriteerien ominaisuuksista ei ole tyhjentävä. Ominaisuuksien kuvaaminen monipuolisesti on kuitenkin katsottu tarpeelliseksi mittauksen ja arvioinnin käytännön toteuttamista silmällä pitäen. Jotkut laatukriteerien ominaisuudet voivat olla keskenään näennäisesti ristiriidassakin. Hyvä laatu syntyy niiden yhteensovittamisesta yksittäistapauksessa niin, että molemmat toteutuvat mahdollisimman hyvin.

Laatukriteerit ja niiden ominaisuudet käyvät tiivistetysti ilmi liitteenä olevasta taulukosta (liite 2). Seuraavassa on lyhyesti esitetty perusteluja ja näkökulmia kunkin arviointialueen ja laatukriteerin valinnalle. Lisäksi on suuntaa antavasti selostettu laatukriteerin sisältöä. Taulukossa lueteltuja laatukriteerin ominaisuuksia ei ole seuraavassa käsitelty kattavasti, vaan lähinnä esimerkinomaisesti.

4.2.1 Arviointialue 1) Oikeudenkäynti menettelynä

Arviointialueen valinta

Oikeudenkäyntimenettelyn toimivuudella on välitön vaikutus siihen, pääsevätkö asianosaiset niihin oikeuksiinsa, joita he oikeudenkäynnillä tavoittelevat. Oikeudenkäyntimenettelyn avulla toteutetaan siten aineellista oikeutta. Sen vuoksi oikeudenkäyntimenettelyn merkitys voidaan nähdä ensisijaisesti välineellisenä. Nykajattelun mukaan oikeudenkäyntimenettelyllä on kuitenkin yhä enemmän itseisarvoa siten, että aineellisesti oikeaan lopputulokseen tulee päätyä oikeudenmukaisessa ja lisäksi sellaiseksi koetussa oikeudenkäynnissä. Menettelyllistä oikeudenmukaisuutta (*procedural justice*) selvittäneet tutkimukset ovat osoittaneet, että ihmiset muodostavat käsityksensä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta ensi sijassa menettelyn rehtiyden ja tasapuolisuuden, eivätkä niinkään sen lopputuloksen perusteella.

Oikeudenkäyntimenettelyn laadun arviointi on näistä syistä tärkeää etenkin asianosaisten kannalta. Se on kuitenkin tärkeää myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta, sillä korkeatasoinen oikeudenkäynti on omiaan lisäämään luottamusta ei ainoastaan tuomioistuimia, vaan myös koko oikeusjärjestelmän toimivuutta kohtaan. Tuomarinkaan näkökulmasta oikeudenkäyntimenettelyn laadun arviointi ei ole merkitystä vailla, koska tuo-

marin työn ydin, ratkaisutoiminta, tapahtuu oikeudenkäyntimenettelyn luomassa viitekehksessä. Hyvin toteutettu oikeudenkäynti luo kestävän perustan laadukkaaseen ratkaisun tekemiselle.

Näistä lähtökohdista oikeudenkäyntimenettelylle voidaan asettaa runsaasti laadullisia kriteerejä. Laatukriteerejä määritettäessä on ensisijaisen tärkeää pitää silmällä oikeudenkäyntiin osallistuvien näkökulmaa – voidaan puhua asiakasnäkökulmasta, vaikka termi ”asiakas” onkin jossakin määrin ongelmallinen tuomioistuintoiminnan yhteydessä. Oikeudenkäynti on toteutettu laadukkaasti, kun se on antanut hyvät menettelylliset takeet ihmisten oikeuksien toteutumiseksi ja ihmiset ovat kokeneet menettelyn luotettavaksi ja reiluksi. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevien laatukriteerien valinta laatumittaristoon on tehty etenkin näitä näkökohtia silmällä pitäen.

Laatukriteerien valinta

1.a) Oikeudenkäyntimenettelyn ensimmäiseksi laatukriteeriksi on valittu *oikeudenkäynnin tapahtuminen avoimesti ja peittelemättömästi suhteessa asianosaisiin*. Oikeudenkäynnin läpinäkyvyys on tärkeää jo sinänsä. Asianosaisten kannalta se on välttämätön oikeusturvan tae, muun muassa siksi, että se liittyy kuulemisperiaatteeseen.

Avoimuus ja peittelemättömyys pitää sisällään paitsi sen, että asianosaiset tietävät miten oikeudenkäynti etenee, myös esimerkiksi sen, että asianosaisella on oikeus esittää omia näkemyksiään käsiteltävästä asiasta ja lausua vastapuolen näkemysten johdosta. Tuomioistuimen velvollisuutena on tähän liittyen informatiivisen prosessin johdon keinoin selvittää oikeudenkäynnin kulkua oikeudenkäyntiin osallistujille. Asianosaisilla tulee olla jatkuvasti tieto siitä, missä vaiheessa asian käsittely on ja miten asian käsittely tulee etenemään.

1.b) Toisena oikeudenkäyntimenettelyä koskevana laatukriteerinä on *tuomarin riippumattomuus ja puolueettomuus*. Tuomioistuimen ja tuomarin riippumattomuus ja asiakohtainen puolueettomuus ovat tuomioistuintoiminnan keskeisiä peruslähtökohtia.

Tuomari saa ratkaista asian vain esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella ja nojautuen voimassa oleviin säädöksiin sekä muihin hyväksyttäviin oikeuslähteisiin. Asiakohtaista puolueettomuutta ei saa vaarantaa esimerkiksi tuomarin liian aktiivinen ja tehokas prosessinjohto, vaikka taitava prosessinjohto toisaalta onkin keskeinen laadukkaan oikeudenkäynnin tae (ks. 1.e). Riippumattomuuden ja puolueettomuuden ydinsisältöön kuuluu myös, että tuomari ei ole antanut julkisuuden paineen, yleisen mielipiteen tai minkään ulkopuolisen tahon vaikuttaa asian käsittelyyn tai ratkaisuun.

1.c) Kolmantena oikeudenkäyntimenettelyä koskevana laatukriteerinä on nostettu esille *oikeudenkäynnin tarkoituksenmukainen järjestäminen*. Tarkoituksenmukaisuutta pidetään yhtenä oikeudenkäynnin johtavista periaatteista. Oikeudenkäynti tulisi tämän periaatteen mukaisesti toteuttaa niin yksinkertaisesti ja muotovapaasti, kuin se jutun laatu ja laajuus ja osapuolten oikeusturvatarpeet huomioon ottaen on mahdollista.

Oikeudenkäynnin tarkoituksenmukainen järjestäminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että pienet asiat käsiteltäisiin isoja asioita huonommin, vaan prosessitoimien sopeuttamista kunkin asian laadukkaan käsittelyn edellyttämälle tasolle. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevat nykyiset säännökset antavatkin varsin runsaasti mahdollisuuksia toteuttaa oikeudenkäynti kulloinkin käsiteltävänä olevan asian edellyttämällä tavalla ja perusteellisuudella.

Tarkoituksenmukaisuutta koskevan laatukriteerin mukaan esimerkiksi tuomioistuimen kokoonpanon tulee määräytyä asian laadun

perusteella, eikä vaikkapa tuomioistuimen resurssitilanteen mukaan. Tarkoituksenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu myös oikeudenkäynnin ajankohdasta sopiminen asianosaisten ja heidän oikeudenkäyntiavustajiensa kanssa.

1.d) Alioikeusuudistuksen yhteydessä vuonna 1993 toteutetun riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yksi keskeinen tavoite oli sovintojen edistäminen riita-asioiden tuomioistuinkäsittelyssä. Aito sovinto onkin asianosaisten kannalta usein kustannuksiltaan edullisin vaihtoehto. Lisäksi se muun muassa edistää osapuolten suhteiden säilymistä ja heidän sitoutumistaan oikeudenkäynnin lopputulokseen.

Aktiivinen pyrkimys sovintoon (koskien riita-asioita ja rikosasioiden korvauskysymyksiä) on sovinnon edut huomioon ottaen valittu oikeudenkäyntimenettelyä koskevaksi neljänneksi laatukriteeriksi. Tältä osin laadukas menettely kuitenkin edellyttää, että asianosaisia ei painosteta sovintoon ja että sovintoon pyrkimisen syynä eivät ole tuomarin tai tuomioistuimen omat intressit kuten työpaineen helpottaminen. Jos osapuoli käydyissä keskusteluissa selvästi vastustaa sovittelua tai itse sovintoa, asia on käsiteltävä normaaliin tapaan oikeudenkäynnissä ja ratkaistava tuomiolla. Osapuolilla on aina ehdoton oikeus saada ansa ratkaistuksi tuomiolla sovinnon sijasta.

Aktiivisen sovinnon etsimisen ominaisuuksia ovat esimerkiksi, että tuomari on pitänyt sovintoa esillä mahdollisuuksien mukaan koko oikeudenkäynnin ajan ja että hän on perusteellisesti selvittänyt asianosaisille sovinnon etuja ja hyötyjä suhteessa asian ratkaisemiseen tuomiolla.

1.e) Oikeudenkäynnin laatu riippuu suuresta määrin tuomarin prosessinjohtoon onnistumisesta. Vaikka asianosaisilla on yleisissä tuomioistuimissa käytävässä oikeudenkäynnissä päävastuu oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta ja siitä, että se on mahdollisimman täydellinen, tuomioistuimella on kuitenkin vastuu siitä, että asia tulee perustellusti käsitellyksi. Tämä edellyttää tuomarilta sitä, että hänen harjoittamansa *prosessinjohto (sekä muodollinen että materiaallinen) on tehokasta ja aktiivista*. Nämä on valittu oikeudenkäyntimenettelyä koskeviksi viidenneksi laatukriteeriksi.

Tehokkaaseen ja aktiiviseen prosessinjohtoon kuuluu esimerkiksi, että oikeuden puheenjohtaja huolehtii oikeudenkäynnin jäsentymisestä ja vaiheistumisesta jätäväksi kokonaisuudeksi. Tuomarin on myös käytettävä kyselyoikeuttaan aktiivisesti huolehtiakseen siitä, että asia tulee perusteellisesti käsitellyksi – ottaen huomioon kuitenkin riita- ja rikosasioiden erot tässä suhteessa. Nykyajattelun mukaan erityisen tärkeänä pidetään sitä, että tuomari prosessinjohtoon keinoin korjaa asianosaisten ilmeiset erehdykset, joista voisi koitua heille oikeudenmenetyksiä.

1.f) Oikeudenkäynnin korkeat kustannukset voivat toisinaan olla esteenä sille, että asia etenee tuomioistuimen käsiteltäväksi, vaikka siihen olisi objektiivisestikin arvioiden aihetta. Näin vaikuttaessaan oikeudenkäynnin korkeat kustannukset estävät ihmisiä pääsemästä oikeuksiinsa. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevalla kuudennella laatukriteerillä pyritään vaikuttamaan oikeudenkäynnin kustannuksia hillitsevästi.

Laatukriteerin mukaan *oikeudenkäynti on järjestettävä ja toteutettava siten, että siitä koituu asianosaisille ja muille oikeudenkäynnin toimijoille mahdollisimman vähän kustannuksia*. Tämä edellyttää huomion kiinnittämistä oikeudenkäynnin tehokkaaseen etenemiseen

ja tarpeettomien vaiheiden karsimiseen, sillä oikeudenkäyntiavustajien toimenpiteiden määrä lisää heidän päämiehiltään laskutettavien kustannusten määrää. Riita-asiansa esimerkiksi kirjallista valmistelua ei saa tarpeettomasti pitkittää. Vastauksen saavuttua tulisi pääsääntöisesti siirtyä suullisen valmistelun istuntoon ilman että pyydetään kirjallista lausumaa kantajalta. Asia tulisi myös saada valmistelluksi pääkäsitteilykuntoon yhdessä valmisteluistunnossa.

Viime aikoina tärkeäksi kustannuksia hillitseväksi keinoksi on noussut nykyaikaisen tekniikan hyödyntäminen oikeudenkäynnissä. Sähköpostia, puhelinta, videoyhteyksiä ja muutakin tekniikkaa tulisi käyttää oikeudenkäynnissä aina kun se on suinkin mahdollista ja sillä säästetään kustannuksia.

1.g) Oikeudenkäyntimenettelyä koskevat säännöt ja periaatteet määräävät, miten oikeudenkäynnissä on toimittava tai voidaan toimia. Toisaalta oikeudenkäyntimenettely ei ole itsetarkoitus, vaan se on keino, jolla pyritään oikeudenkäynnin tavoitteisiin varmuuteen, tehokkuuteen ja oikeudenmukaisuuteen oikeudenkäynnissä. Näihin tavoitteisiin pääseminen edellyttää, että *oikeudenkäynti toteutetaan joustavasti*, joka on seitsemäs laatukriteeri.

Joustavuudella laatukriteerinä on tiettyä päällekkäisyyttä edellä selostetun tarkoituksenmukaisuuskriteerin (1.c) kanssa. Tässä yhteydessä painotus on kuitenkin erilainen. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevien säännösten suomia mahdollisuuksia tulisi esimerkiksi osata käyttää taitavasti tilanteen ja asian laadun edellyttämällä tavalla. Oikeudenkäynnin joustavuus merkitsee myös esimerkiksi sitä, että oikeudenkäynnin aikataulutamisessa on otettu huomioon asianosaisten ja heidän avustajiensa perustellut tarpeet ja että oikeudenkäynnin toteutuksesta on muutoinkin keskusteltu asianosaisten ja heidän avustajiensa

kanssa. Edellä mainittu nykyaikaisen tekniikan hyödyntäminen avaa myös monipuolisia mahdollisuuksia oikeudenkäynnin joustavaksi toteuttamiseksi.

1.h) Oikeudenkäynnin julkisuus on keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ominaisuus. Julkista oikeudenkäyntiä pidetään tärkeänä asianosaisten oikeusturvan takeena. Julkisuus myös lisää luottamusta tuomioistuinten kohtaan. Näitä näkökohtia silmällä pitäen oikeudenkäyntimenettelyä koskevan kahdeksannen laatukriteerin mukaan *oikeudenkäynti on toteutettava mahdollisimman julkisesti*.

Asian käsittely tulisi rajata ei-julkiseksi vain välttämättömiltä osiltaan. Samoin annettaessa oikeudenkäyntiaineistoa tai ratkaisua koskevia salassapitomääräyksiä, salassapito tulisi rajoittaa vain välttämättömimpään. Salassapidettävistä ratkaisuista tulisi laatia julkisia selosteita, joissa kerrottaisiin pääpiirteitä ratkaisun perusteluista.

Toisaalta oikeudenkäynnin julkisuudella on haittapuolensa. Tiedonvälityksen laajentuessa etenkin oikeudenkäynnin julkisuudesta yksilön persoonallisuudelle ja yksityiselämän suojalle koituvat haitat ovat korostuneet. Tämän vuoksi oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan laatukriteerin toteutuminen edellyttää, että vaikka oikeudenkäynnin julkisuudesta on huolehdittu, samalla on varmistettu, että tästä ei aiheudu loukkauksia yksityisyyden suojalle tai oikeudenkäynnin häiriöttömälle kululle.

1.i) Viimeiseksi oikeudenkäyntimenettelyä koskevaksi laatukriteeriksi on valittu *oikeudenkäynnin toteuttaminen vuorovaikutteisesti*. Tämä liittyy keskeisesti edellä mainitun menettelyllisen oikeudenmukaisuuden (*procedural justice*) vaatimukseen.

Tuomioistuimen ratkaisulle on ominaista, että se syntyy tuomioistuimen ja oikeudenkäyntiin osallistuvien välisessä vuorovaikutuksessa. Ratkaisun syntyminen edellyttää

tuomarilla ja asianosaisilla olevien tietojen yhdistämistä. Oikeudenkäynnin lopputuloksen laatu ja arvo riippuu pitkälti tämän vuoropuhelun onnistumisesta. Menettelyllistä oikeudenmukaisuutta koskevien tutkimusten mukaan ihmiset pitävät oikeudenmukaisena menettelyä, jossa heillä on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa tuomioistuimen kanssa.

Näistä lähtökohdista on tärkeää, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat kokeneet, että he ovat saaneet esittää vapaasti näkemyksensä asiassa (vrt. 1.a edellä). Oikeudenkäyntiin osallistuvia tulisi myös kohdella niin, että he tuntevat tulleen kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Esimerkiksi katseen kohdistaminen puhujaan on tästä näkökulmasta tärkeää. Muodollisen kuulemisen lisäksi pyritään huolehtimaan siis siitä, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat myös kokeneet tulleen aidosti kuulluiksi.

4.2.2 Arviointialue 2) Ratkaisu

Arviointialueen valinta

Yleisten tuomioistuinten tehtävänä on ratkaista niiden käsiteltäväksi saatettuja riita- ja rikosasioita. Asianosaiset saattavat riita-asian tuomioistuimen käsiteltäväksi siinä tarkoituksessa, että he saisivat riitaan ratkaisun. Rikosasiassa on pohjimmiltaan kysymys samasta. Vaikka oikeudenkäyntimenettelyllä ja sen oikeudenmukaisuudella onkin, kuten edellä on todettu, jo sellaisenaan itseisarvoa, tuomioistuimen ratkaisun laatu on kuitenkin keskeisen tärkeä arviointialue tuomioistuimen toiminnassa. Ratkaisu on se tuote, jonka perusteella tuomioistuimen toiminnan onnistuneisuutta viime kädessä arvioidaan.

Oikeusvaltiossa asianosaiset voivat asettaa tuomioistuimen ratkaisulle sekä lopputuloksen että perustelujen osalta korkeita vaatimuksia. Tuomioistuinratkaisulta tulee voida edellyttää, että se on paitsi oikeuden- ja lainmukainen myös hyvin perusteltu. Jos tuomioistuin

päätty ratkaisussaan väärään lopputulokseen, oikeudenkäyntimenettelyn tai oikeudenkäynnin muiden osa-alueiden korkealla laadulla ei voida paikata tätä epäonnistumista. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuinmenettelyn tavoitteena ollut oikeuden saatavuus ei ole lainkaan toteutunut.

Asianosaisten kannalta laadukkaat perustelut ovat tärkeä oikeusturvan taie. Niiden perusteella he voivat kontrolloida, onko tuomioistuin käyttänyt tuomiovaltaa oikealla tavalla ja arvioida muutoksenhakutarvettaan. Perustelut mahdollistavat tuomioistuinten toiminnan kontrolloimisen myös yleisemmin yhteiskunnassa. Väärät ja huonosti perustellut ratkaisut heikentävät tuomioistuinten ja myös yksittäisen tuomarin nauttima luottamusta. Tuomarin näkökulmasta ratkaisun laadun arviointia ei juuri tarvinne perustella – ratkaisutoiminta ja siihen sisältyvät lopputulosharkinta ja perusteleminen ovat tuomarin ammatin ydinaluetta ja siten keskeinen lainkäytön kehittämisen osa-alue.

Seuraavassa käsiteltävät ratkaisun laatu-kriteerit on valittu näitä näkökulmia silmällä pitäen.

Laatukriteerien valinta

2.a) Ratkaisun ensimmäiseksi laatukriteeriksi on valittu *ratkaisun oikeuden- ja lainmukaisuus* (tuomio-oikeellisuus), jota voidaan pitää oikeudenkäynnin yhtenä keskeisimpänä tavoitteena. Laatukriteeri pitää sisällään sen, että asia on ratkaistu oikein sekä näytön että lainsoveltamiskysymyksen osalta. Ratkaisun oikeellisuuden tulisi myös käydä tehdystä ratkaisusta selvästi ilmi.

Koska ratkaisun oikeuden- ja lainmukaisuuden määrittäminen on joka tapauksessa usein varsin suhteellista, laatukriteerin toteutumista on arvioitava enemmän välillisten kuin välittömien ominaisuuksien kautta. Ratkaisun voidaan arvioida olevan oikeuden- ja

lainmukainen, jos sitä tehtäessä on lainsäädännön lisäksi otettu huomioon vallitseva oikeuskäytäntö ja muut hyväksyttävät oikeuslähteet. Myös kunkin yksittäisen tapauksen erityispiirteet on pitänyt tunnistaa ratkaisua tehtäessä. Laatukriteerin toteutumista edistävät myös laatuhankeeseen oikeuskäytäntöä ja menettelytapoja koskevien suositusten hyödyntäminen kunkin tuomarin soveltamien käytäntöjen ja menettelytapojen vertailukohtana.

2.b) Toisen laatukriteerin mukaan *ratkaisut on perusteltava niin, että ne saavat asianosaiset ja oikeudenkäynnin ammattilaiset sekä tiedeyhteisön jäsenet vakuuttuneeksi siitä, että ratkaisut ovat oikeuden- ja lainmukaisia.*

Tämän laatukriteerin toteutumisessa on kysymys siitä, millaisen kuvan asianosaiset saavat tuomion perusteluista. Vaikka ratkaisu olisikin oikeuden- ja lainmukainen, oikeusrauhan kannalta on ongelmallista, jos ratkaisun perustelut eivät saa lukijaa tästä myös vakuuttuneeksi. Ratkaisun perustelujen laatiminen siten, että ne saisivat kaikki vakuuttuneiksi ratkaisun lopputuloksen oikeellisuudesta, on vaikeaa, jopa mahdotonta. Tämän vuoksi laatukriteerin henkilöpiiri on määritetty tätä suppeammin koskemaan asianosaisten lisäksi ainoastaan oikeudenkäynnin ammattilaisia (tuomarit, syyttäjät, asianajajat) ja tiedeyhteisön jäseniä.

2.c) Ratkaisun kolmantena laatukriteerinä on *perustelujen avoimuus*. Yhteiskunnallinen avoimuus edellyttää myös lainkäytöltä avoimuutta. Ratkaisujen perustelujen avoimuus on tältä kannalta tärkeää. Vaikka ratkaisun perustelut olisivat sinällään julkisia, julkisuus ei aidosti toteudu, jos perusteluissa ei ole avoimesti ilmaistu niitä perusteita, joihin ratkaisu on pohjautunut.

Avoimuus pitää sisällään esimerkiksi sen, että jos asiassa on ollut useampi kuin yksi vakavasti otettava ratkaisuvaihtoehto, ne on

kerrottu perusteluissa. Avoimesti laadituissa perusteluissa on myös otettu kantaa valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin ja kerrottu, miksi lopputulosta puoltavat argumentit ovat kuitenkin olleet kyseisessä tapauksessa painavampia (pro&contra -periaate).

2.d) Neljäs ratkaisun laatukriteeri on *perustelujen seikkaperäisyys ja johdonmukaisuus*. Perusteluista tulisi ilmetä, mitkä ratkaisun kannalta merkitykselliset kysymykset ovat riidattomia ja mitkä riitaisia. Perustelut tulisi tätä silmällä pitäen laatia ongelmakeskeisesti. Seikkaperäisyys merkitsee sitä, että kaikkiin riitaisiin kysymyksiin ja vastaanotettuihin todisteisiin on otettu perusteluissa kantaa. Johdonmukaisuus puolestaan merkitsee sitä, että eri kysymykset on ratkaistu erikseen ja loogisessa järjestyksessä.

2.e) Perusteluilla tuomari kertoo asianosaisille ja yleisölle, miten tuomioistuin on suhtautunut asianosaisten esittämiin näkökantoihin ja mikä merkitys niillä on ollut asian ratkaisemisen kannalta. Tämä edellyttää kuitenkin, että *ratkaisu on perusteltu* viidennen laatukriteerin mukaisesti *ymmärrettävästi*.

Perustelujen tulisi laatukriteerin mukaan olla kielellisesti niin laadittuja, että paitsi asianosaiset myös ulkopuoliset saisivat vaivatta selon ratkaisun pääperusteista. Ymmärrettävyys edellyttää, että perustelut ovat yleiskielisiä. Oikeustieteellisten termien käyttöä tulisi välttää tai ainakin niiden sisältö tulisi niitä käytettäessä selostaa perusteluissa. Ymmärrettävyyttä voidaan parantaa myös käyttämällä ratkaisussa otsikointia ja selkeää jäsentelyä.

2.f) *Ratkaisun tulisi* kuudennen laatukriteerin mukaan *olla rakenteeltaan selväpiirteinen ja kieli- ja ulkoasultaan huoliteltu*. Selväpiirteisyys lisääntyy, kun ratkaisussa on selkeästi erottuvat osiot asian selostukselle, todisteille,

perusteluille ja lopputulokselle. Ratkaisussa ei myöskään saisi olla kirjoitus- tai lyöntivirheitä ja sen oikeakielisyys tulisi varmistaa. Huomiota tulee kiinnittää myös ratkaisun ulkoasuun.

2.g) Ratkaisun seitsemäs ja viimeinen laatukriteeri koskee sitä, kuinka ratkaisu tulisi suullisesti kertoa eli julistaa asianosaisille ja yleisölle silloin, kun ei ole kysymys ns. kansliatuomion antamisesta. Laatukriteerin mukaan *ratkaisu tulisi julistaa* ennen muuta *ymmärrettävästi*. Tämä pitää sisällään sen, että ratkaisua ei lueta yksitoikkoisesti sen kirjoitetussa muodossa, vaan julistetaan puhekielellä. Kirjoitetun kielen ja puhekielen eroista johtuen jälkimmäistä on kuultuna helpompi ymmärtää. Kuten perustelemisen yleensäkin, myös ratkaisun julistamisen tulisi tapahtua ongelmakeskeisesti.

Tuomarin tulisi ratkaisua julistaessaan myös kääntyä kyseisen asianosaisten puoleen ja ottaa tähän katsekontakti. Väli- ja loppukysymyksillä tulisi lisäksi varmistaa, että asianosaiset ovat ymmärtäneet ratkaisun sisällön. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että tuomion julistamisessa olisi kysymys keskustelutilaisuudesta.

4.2.3 Arviointialue 3) Oikeudenkäyntiin osallistuvien ja yleisön kohtelu

Arviointialueen valinta

Perus- ja ihmisoikeusajattelun läpimurto sekä menettelyllistä oikeudenmukaisuutta koskevat tutkimukset ovat viimeisten noin kymmenen vuoden kuluessa uudella tavalla nostaneet esille kysymyksen siitä, miten oikeudenkäyntiin osallistuvia ja yleisöä tulisi oikeudessa kohdella. Aikaisempi ”ukkotuomari”-aikakausi on tuomioistuimissa väistämättä ohitettu sen kiistattomista hyvistä puolista huolimatta. Oikeudenkäyntiä ei nykyajattelun mukaan voi myöskään tarkastella pelkästään juridis-

teknisenä kysymyksenä, vaan kysymyksessä on tuomarin ja oikeudenkäyntiin osallistuvien välinen vuorovaikutustilanne, joka asianosaisille on usein ainutlaatuisen tapahtuma. Luottamuksen syntyminen tuomioistuinta kohtaan edellyttää, että oikeudenkäyntiin osallistuvia kohdellaan asiallisesti. Kohtelulla on myös merkitystä sen suhteen, miten asianosaiset sitoutuvat tuomioistuimen ratkaisuun.

Oikeudenkäyntiin osallistuvien ja yleisön kohtelu on mainituista syistä tärkeä arvioitava alue. Tällä arviointialueella on liittymäkohtia oikeudenkäynti menettelynä -arviointialueeseen, mutta näkökulma on erilainen. Kun oikeudenkäynti menettelynä -arviointialueella painotettiin oikeudenkäyntiin osallistuvien kohtaamiseen itse oikeudenkäynnissä liittyviä asioita, nyt käsillä olevalla arviointialueella huomiota kiinnitetään enemmän oikeudenkäyntiä edeltäviin tilanteisiin ja yleisempiin oikeudenkäyntiin osallistuvien kohtaamisessa tärkeisiin näkökohtiin. Tällä arviointialueella on käsitelty asianosaisiin kohdistuvien laatukriteereiden lisäksi niitä edellytyksiä, jotka koskevat yleisön ja tiedotusvälineiden kohtelua.

Laatukriteerien valinta

3.a) Arviointialueen ensimmäiseksi laatukriteeriksi on valittu kaikkia arviointialueen laatukriteerejä kokoava edellytys, että *oikeudenkäyntiin osallistuvia ja yleisöä on kohdeltava heidän ihmisarvoaan kunnioittavalla tavalla*. Tämä merkitsee sitä, että tuomari ei saisi ammattiin väistämättä kuuluvasta rutinoutumisesta ja jonkinlaisesta turtumisestakaan huolimatta kohdella oikeudenkäyntiin osallistuvia tuomioistuintoiminnan persoonattomina kohteina, vaan ajattelevina, tuntevina ja tahtovina yksilöinä. Näin tulisi menetellä kaikkien oikeudenkäyntiin osallistuvien kohdalla riippumatta siitä, missä roolissa he ovat.

3.b) Toinen arviointialueen laatukriteeri edellyttää, että *oikeudenkäyntiin osallistuville järjestetään asianmukaista neuvontaa kuitenkin vaarantamatta tuomioistuimen puolueettomuutta ja tasapuolisuutta*. Neuvonnan merkitys monimutkaistuvassa yhteiskunnassa on ylipäätään korostunut, eivätkä tuomioistuimet muodosta tässä poikkeusta.

Laatukriteeri pitää sisällään esimerkiksi sen, että asianosaista tarvittaessa avustetaan asian vireille panossa asian laadusta riippuen. Tuomioistuinten puolueettomuus- ja riippumattomuusvaatimuksesta kuitenkin seuraa, että tuomioistuin ei saa antaa ns. asianajollisia ohjeita tai neuvoja. Jos henkilö on tällaisten neuvojen tai ohjeiden tarpeessa, hänet ohjataan kääntymään oikeusavustajan tai asianajajan puoleen. Asianmukaiseen neuvontaan kuuluu vielä se, että tuomioistuimessa pidetään esillä ja tarjotaan aktiivisesti oikeudenkäyntiin osallistuville oikeudenkäynnistä kertovia esitteitä ja siihen liittyviä lomakkeita.

3.c) Eri virastoissa tai yrityksissä asioiva törmää usein siihen, että hän joutuu harhailemaan eksyksissä ennen kuin löytää etsimänsä virkamiehen tai asiakaspalveluhenkilön. Jotta tällaiselta vältyttäisiin tuomioistuimissa, edellyttää arviointialueen kolmas laatukriteeri, että *oikeudenkäyntiin saapuvien neuvonta ja palvelu alkaa välittömästi heidän saavuttuaan istuntopaikalle* (=oikeustalolle tms.).

Istuntopaikalla tulisi olla selkeät opasteet ja mahdollisuuksien mukaan neuvontapiste. Tärkeää on, että neuvonnasta, sikäli kuin sitä voidaan puolueettomuuden vaarantumatta antaa, ja palvelusta vastaa siihen erityisesti nimettyjen henkilöiden lisäksi osaltaan koko tuomioistuimen henkilökunta.

3.d) Edellä oikeudenkäynti menettelynä -arviointialueen kohdassa 1.a käsiteltiin jo informatiivisen prosessin johdon merkitystä asianosaisten tiedonsaannin kannalta oikeu-

denkäynnissä. Nyt esillä olevan arviointialueen neljäs laatuksiteeri edellyttää tähän jossakin määrin liittyen, että *oikeudenkäyntiin osallistuville on annettu kaikki tarpeellinen tieto oikeudenkäynnistä*.

Oikeudenkäyntiin osallistuvilla on oikeus esimerkiksi tietää, ketkä heidän asiaansa käsittelevät. Siksi istuntosalin ovella olevaan juttuluetteloon tulee merkitä oikeuden jäsenten ja käräjäsihteerin nimet. Tarvittaessa tuomioistuimen jäsenet lisäksi esitellään oikeudenkäyntiin osallistuville istunnon alussa.

Kehittyvät internet-palvelut antavat tiedon jakamisessa uusia mahdollisuuksia. Jo nyt tuomioistuinten kotisivut tulisi pitää ajan tasalla ja niille tulisi sisällyttää oikeudenkäynnistä kertovaa materiaalia ja linkkejä tällaiseen materiaaliin.

3.e) Arviointialueen viides laatuksiteeri tähdentää tiedottamisen merkitystä nykyaikaisessa mediayhteiskunnassa. Vain harvat ihmiset ovat itse olleet kosketuksissa tuomioistuinten kanssa. Niinpä tieto tuomioistuinten välityksellä useimmille juuri tiedotusvälineiden kautta. Näihin näkökohtiin liittyen laatuksiteeri edellyttää, että *tiedottamisesta on huolehdittu tarvittaessa*. Ammattitaitoinen tiedottaminen edellyttää, että tuomioistuimella on ajan tasalla oleva viestintäsuunnitelma, jonka mukaisesti tiedottamisesta huolehditaan.

3.f) Oikeudenkäyntiin osallistuvien ja yleisön kohtelua koskevan arviointialueen kuudes ja viimeinen laatuksiteeri edellyttää, että *oikeuden odotustilajärjestelyissä on huomioitu eri asiakasryhmien erityistarpeet*. Tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että asianomistajille ja todistajille ja tarvittaessa myös vastaajille on järjestetty mahdollisuus odottaa oikeudenkäynnin alkamista omissa odotustiloissa. Todistajien ja asianomistajien osalta on tärkeää, että he saavat ilman minkäänlaista painostusta odottaa kuulemistaan oikeudenkäynnissä. Esimer-

kiksi huumejutuissa sama koskee usein myös vastaajia.

4.2.4 Arviointialue 4) Oikeudenkäynnin joutuisuus

Arviointialueen valinta

Oikeudenkäynnin joutuisuus tarkoittaa sitä, että asia käsitellään ja ratkaistaan tuomioistuimessa mahdollisimman nopeasti ilman aiheutonta viivytystä. Oikeudenkäynnin tahtuminen kohtuullisessa ajassa on pyritty turvaamaan niin kotimaisen lainsäädännön keinoin kuin kansainvälisillä sopimuksillakin. Joutuisuus on siten keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista määrittävä ominaisuus.

Oikeusjutun asianosaisten näkökulmasta oikeudenkäynnin kesto onkin tärkeä asia. Oikeudenkäynneissä käsiteltävät asiat koskevat usein ihmisten arkielämään keskeisesti kuuluvia asioita: lapsia, perhettä, toimeentuloa, asumista, työtä, omaisuutta ja turvallisuutta. Vireillä oleva oikeudenkäynti – joka monesti on osallistujille ainutkertainen tilanne elämässä – valtaa helposti ajatuksia ja vie energiaa ja voimavaroja muun elämän rakentamiselta. Jo tällaisista inhimillisistä seikoista johtuen on tärkeää, että oikeudenkäynnit toteutetaan ilman aiheettomia viivästyksiä.

Oikeudenkäynnin viivästyminen voi olla ongelmallista myös oikeusturvan toteutumisen kannalta. Viivästyneen oikeudenkäynnin päätteeksi annettu ratkaisu – vaikka se olisi muutoin hyvin laadukas – saattaa pahimmillaan olla niin myöhässä, että sillä ei ole asianosaisille enää tosiasiallista merkitystä. Tieto tuomioistuinkäsittelyn hitaudesta voi myös aiheuttaa sen, että tarpeellisiinkaan oikeudenkäynteihin ei ryhdytä, tai että päinvastoin pannaan viivyttämistarkoituksessa vireille tarpeettomia oikeudenkäyntejä taikka samasta syystä haetaan muutosta alemman oikeuden ratkaisuun.

Paitsi yksityisille ihmisille, oikeudenkäynnin joutuisuudella on tärkeä merkitys myös yrityksille ja yhteisöille. Vireillä oleva oikeudenkäynti saattaa haitata yrityksen liiketoimintaa ja aiheuttaa epävarmuutta liikesuhteiden ja koko yritystoiminnan jatkumisesta. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta oikeudenkäynnin joutuisuus puolestaan tukee tuomioistuinten asemaa ja perustehtävää oikeusrauhan ylläpitäjänä.

Oikeudenkäynnin joutuisuus on sen suuresta merkityksestä johtuen keskeinen tuomioistuintoiminnalle asetettava laatuvaatimus ja arvioitava alue. Kuten tämän laatumittariston arviointialueet osoittavat, oikeudenkäynnin joutuisuus ei voi kuitenkaan olla ainoa tavoiteltava päämäärä, vaan sen on oltava tasapainossa oikeudenkäynnin muiden laatuvaatimusten kanssa. Oikeudenkäynnin nopeutta ei voida loputtomiin lisätä vaarantamatta ratkaisujen oikeellisuutta tai oikeudenkäyntiin osallistuvien menettelyn asiallisuudesta syntyvää kuvaa. Myös asioiden laatu vaikuttaa oikeudenkäynnin nopeuteen: yksinkertaiset ja suppean aineiston käsittävät asiat voidaan käsitellä vaikeita ja laajoja asioita nopeammin.

Laatukriteereiden valinta

4.a) Arviointialueen ensimmäisen laatukriteerin mukaan *asiat on käsiteltävä oikeudenkäynnin järjestämisen kannalta optimaalisten käsittelyaikojen rajoissa.*

Optimaalisella käsittelyajalla tarkoitetaan sitä ajanjaksoa, jonka kuluessa oikeudenkäynti voidaan oikeudenkäyntimenettelyä koskevien säännösten mukaisesti edeten nopeimmin toteuttaa. Siten optimaalisia käsittelyaikoja hahmotettaessa ei ole otettu huomioon asian laajuuteen liittyviä näkökohtia. Silmällä on kuitenkin pidetty tavanomaisia laajuudeltaan keskimääräisiä asioita. Optimaaliseen käsittelyaikaan pääseminen edellyttää, että yksittä-

sen asian käsittelyssä ei ole sellaisia ajanjaksoja, jolloin sille ei tehdä mitään.

Käsittelyaikatavoitteiden kohdalla tuomioistuimen voimavarat vaikuttavat välittömämmin ja enemmän kuin muiden laatukriteereiden kohdalla niiden toteutumiseen. Optimaalisia käsittelyaikoja määritettäessä ei kuitenkaan ole edellä selostetuista laatumittariston perusrajauksista johtuen otettu huomioon tuomioistuimen niihin pääsemiseksi tarvitsemien voimavarojen mahdollista puuttumista.

Käsittelyaikatavoitteita määritettäessä on tyydytty prosessilajikohtaiseen (riita-asiat ja rikosasiat) tarkasteluun, vaikka molempien prosessilajien sisällä eri asiatyypeissä käsittelyn nopeudelle asetetut vaatimukset vaihtelevatkin. Asiatyypikohtaisen tarkastelun on kuitenkin katsottu tekevän arvioinnista niin hienosyisen, että arvioinnin tulosten hyödyntäminen toiminnan kehittämisessä olisi käsillä olevan kaltaista yleistä laatumittaristoa käytettäessä kyseenalaista. Samasta syystä ei riita-asioissa ole katsottu tarpeelliseksi erotella kirjallisen valmistelun kuluessa päättyneitä riita-asioita niistä, joissa on toimitettu istuntokäsittely – tai mennä vielä tätäkin hienojakoisempaan prosessivaihekohtaiseen tarkasteluun.

Käsittelyaikojen osalta on siten näistä reunaehdoista johtuen huomattava, että niidenkin perusteella arvioidaan lähinnä kunkin tuomioistuinyksikön, ei yksittäisen tuomarin ratkaisemien asioiden optimaalisia käsittelyaikoja. Kullakin tuomarilla olevien yksittäisten juttujen laatu vaihtelee niin suuresti, että kaikki käsittelyaikaan vaikuttavat tekijät huomioon ottaen ei kaikissa yksittäisissä asioissa parhaassakaan tapauksessa voida päästä optimaalisiin käsittelyaikoihin. Tämä koskee etenkin tavanomaisesta poikkeavan laajoja asioita, joiden oikeudenkäynnin joutuisuuden laatukriteerejä on tarkasteltava kunkin asian edellyttämällä tavalla tapauskohtaisesti. Kuitenkin myös yksittäinen tuomari voi pitää

optimaalisia käsittelyaikoja saavuttamiensa käsittelyaikojen tärkeänä vertailukohteena.

Optimaaliset käsittelyajat on määritetty ensinnäkin erikseen riita-asioille ja riitaisille oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisessa järjestyksessä käsiteltäville riitaantuneille hakemusasioille. Riidattomia velkomusasioita eli summaarisia asioita ei ole sisällytetty käsittelyaikatavoitteiden piiriin laatumittariston perusrajauksista johtuen. Jos summaarisena vireille tullut asia käsittelyn kuluessa kuitenkin osoittautuu riitaiseksi, arvioidaan sen käsittelyaikatavoitetta kuten riita-asioiden. Myöskään riita-asioiden sovitelusta yleisissä tuomioistuimissa annetun, 1.1.2006 lukien voimaan tulleen, lain (663/2005) mukaista oikeudenkäynnistä erillistä sovintomenettelyä ei ole otettu huomioon käsittelyaikatavoitteita määriteltäessä.

Riita-asian ja riitaisen hakemusasian optimaaliseksi käsittelyajaksi on määritetty neljä kuukautta. Tähän pääsemiseksi haastehakemus on kirjattava tuomioistuimessa heti ja vastausta on pyydetty viikon kuluessa asian vireille tulosta. Vastauksen antamiselle voidaan varata aikaa 2–3 viikkoa asian laadun mukaan. Vastauksen saavuttua mahdollisen lausuman pyytäminen ja sen toimittaminen tuomioistuimelle saa kestää 2–3 viikkoa. Valmisteluistunto tulee toimittaa kahden kuukauden kuluessa kirjallisen valmistelun päättymisestä ja pääkäsittely puolestaan tulee pitää viimeistään kahden viikon päästä valmisteluistunnosta. Oikeudenkäynnin päättävä tuomion antaminen ei optimaaliseen käsittelyaikaan pääsemiseksi saa tapahtua kahta viikkoa myöhemmin pääkäsittelystä.

Riita-asioiden ja riitaisten hakemusasioiden lisäksi rikosasioille on määritetty optimaaliset käsittelyajat. Rikosasiat on jaettu niiden laadun perusteella kahteen kategoriaan: 1) yksinkertaiset rikosasiat ja 2) muut kuin yksinkertaiset rikosasiat.

Yksinkertaisilla rikosasioilla tarkoitetaan tunnustettuja ja muutoinkin vähäisiä rikosasioita, joissa ei esitetä asianomistajan korvausvaatimuksia ja joissa ei siten tarvitse suorittaa kirjallista valmistelua. Tällaisia asioita ovat tyypillisesti esimerkiksi rattijuopumusrikokset. Yksinkertaisia rikosasioita ovat myös asiat, jotka voidaan ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta (kirjallinen menettely). Yksinkertaisen rikosasian optimaaliseksi käsittelyajaksi on määritetty yksi kuukausi.

Muun kuin yksinkertaisen rikosasian optimaaliseksi käsittelyajaksi on määritetty kaksi kuukautta. Asian käsittely tässä ajassa edellyttää, että asianomistajien vaatimukset saadaan selvitettyä 2–3 viikon kuluessa asian vireille tulosta. Pääkäsittely tulisi järjestää kahden kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. Koska rikosasioissa tuomio pääsääntöisesti julistetaan heti pääkäsittelyn päätteeksi, ei optimaalista käsittelyaikaa määritettäessä ole katsottu tarpeelliseksi varata aikaa tuomion kansliassa laatimista ja antamista varten. Sama koskee myös yksinkertaisen rikosasian optimaalista käsittelyaikaa.

4.b) Arviointialueen toinen laatukriteeri edellyttää, että *asian merkitys asianosaisille ja prosessin aikaisempi kesto on otettu asian käsittelyaikataulua laadittaessa huomioon*. Perinteisesti tuomioistuimissa on lähdetty siitä, että asiat on käsiteltävä niiden saapumisjärjestyksessä. Tämä on ollut kuitenkin jo pitkään todellisuudelle jossakin määrin vieras ajattelutapa. Asiat ohjautuvat jo oikeudenkäyntiä koskevien säännösten perusteella erilaisilla nopeuksilla tapahtuviin ”käsittelyputkiin”, mikä näkyy jo edellä hahmotelluista optimaalisista käsittelyajoistakin. Kunkin tuomarin työtilanne vaikuttaa myös merkittävästi asioiden käsittelyjärjestykseen.

Nämä näkökohdat huomioon ottaen laatukriteerin toteutuminen edellyttää, että vaikka asiat käsitelläänkin pääsääntöisesti

saapumisjärjestyksessä, joidenkin asiaryhmien osalta käsitellyn aikataulutusta suunniteltaessa on kiinnitettävä huomiota asian erityisen suureen merkitykseen asianosaisille. Tällaisia asiaryhmiä ovat esimerkiksi niin sanotut hometalojutut, lasten huoltoriidat, työoikeudelliset asiat ja velkajärjestelyasiat. Myös asianosaisten perustellut kiirehtimispyynnöt tulee ottaa huomioon. Vielä laatukriteerin toteutuminen edellyttää, että prosessin – millä käsitteellä tarkoitetaan tässä kutakin oikeudenkäyntiä laajemmin myös sitä edeltäviä vaiheita – pitkittyminen otetaan huomioon perusteena jouduttaa asian käsittelyä.

4.c) Vaikka asian käsittely tuomioistuimen näkökulmasta olisikin tapahtunut ripeästi, asianosaiset voivat kokea asian eri tavalla. Tätä silmällä pitäen arviointialueen kolmas laatukriteeri edellyttää sitä, että *myös asianosaisten tulisi kokea, että asian käsittely on tapahtunut ripeästi*. Asianosaisten ja tuomioistuimen näkökulmaeroa käsittelyn joutuisuuteen tulisi pyrkiä kaventamaan esimerkiksi selostamalla asianosaisille, mistä käsittelyvaiheista kokonaiskäsittelyaika muodostuu ja miksi näin tapahtuu.

4.d) Oikeudenkäynnin kuluessa tuomioistuin asettaa oikeudenkäynnin eri vaiheisiin liittyen oikeudenkäynnin sisäisiä määräaikoja. Tuomari saattaa epävirallisesti sopia osapuolten kanssa tietyn toimen, kuten riita-asiassa yhteenvedon, tekemisestä johonkin määräpäivään mennessä. Arviointialueen neljäs laatukriteeri edellyttää, että *määrätyistä tai sovituista määräajoista myös pidetään kiinni*.

Laatukriteerin toteutuminen merkitsee esimerkiksi sitä, että määräajan pidennyspyyntöihin suhtaudutaan niin, että pidennystä ei anneta automaattisesti, vaan ainoastaan perustellusta syystä. Määräajan pidennystä ei tällöinkään anneta enempää kuin muutama viikko. Laatukriteerin täyttyminen merkitsee

myös, että laissa säädettyjä kiireellisten asioiden käsittelyaikoja noudatetaan.

4.2.5 Arviointialue 5) Tuomareiden osaaminen ja ammattitaito

Arviointialueen valinta

Tuomioistuimessa työskentelevät tuomarit ja muu henkilökunta omalla toiminnallaan määrittävät pitkälti sen, millaiseksi heidän työnsä ja koko tuomioistuimen toiminnan taso muodostuu. Lainkäytön laatu riippuukin ennen kaikkea tuomareiden ja heitä avustavan henkilöstön osaamisesta ja ammattitaidosta.

Vaikka tuomioistuimen voimavarat olisivat objektiivisesti arvioiden hyvät, oikeudenkäyntiavustajat hoitaisivat tehtävänsä moitteetta ja oikeudenkäyntimenettelyä koskevissa säännöksissä ei olisi puutteita, laadukas oikeudenkäynti voi jäädä toteutumatta tuomarin osaamisesta ja ammattitaidosta olevista heikkouksista johtuen. Toisesta näkökulmasta tarkastellen ammattitaitoinen ja osaava tuomari voi taitavalla toiminnallaan paikata mainituilla osa-alueilla olevia puutteita. Osaava ja ammattitaitoinen tuomari on siten oikeudenkäynnin osapuolten oikeusturvan viimekätinen tae. Kun tuomarit toimivat osaavasti ja ammattitaitoisesti, on se omiaan lisäämään myös yleistä luottamusta tuomioistuinlaitosta kohtaan.

Tuomareiden osaamiselle ja ammattitaidolle asetetaan nykyään suurempia vaatimuksia kuin aikaisemmin. Tämä johtuu siitä, että samalla kun tuomioistuinten toimintaympäristössä on tapahtunut esimerkiksi oikeuden sisältöjen kehittyessä (perus- ja ihmisoikeudet, väljät ja harkinnanvaraiset säännökset jne.) muutoksia, myös tuomioistuimille asetetut odotukset ovat kasvaneet ja muuttuneetkin.

Yleisen koulutustason nousun myötä ja hyvinvointiyhteiskunnan kehittyessä ihmiset odottavat tuomioistuimilta, kuten muiltakin

yhteiskunnallisilta instituutioilta tai yksityisiltä palveluntarjoajilta, aikaisempaa enemmän. Näistä syistä tuomarit eivät voi oman ammattitaitonsa ja osaamisensa suhteen tyytyä nykyiseen, sinänsä riittävään tasoon, vaan heidän on itse ja yhdessä esimiestensä kanssa jatkuvasti pohdittava erilaisia keinoja ja ratkaisuja osaamisensa ja ammattitaitonsa lisäämiseksi ja kehittämiseksi.

Nämä näkökohdat huomioon ottaen on ollut välttämätöntä valita tuomareiden osaaminen ja ammattitaito yhdeksi laadun arviointialueeksi. Turvaamalla tuomareiden osaamisen ja ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen, vaikutetaan suoraan siihen, kuinka korkeatasoiseksi lainkäyttö tuomioistuimissa muodostuu.

Laatukriteereiden valinta

Tuomarin osaamiselle ja ammattitaidolle voidaan asettaa runsaasti erilaisia vaatimuksia. Tuomarilta vaaditaan esimerkiksi oikeamielisyyttä ja itsenäisyyttä, lain tuntemusta, perustelutaitoa, oikeuslähteiden hallintaa, ongelmanerittelykykyä, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja, yhteistyökykyä, kielitaitoa ja erilaisten kulttuurien tuntemusta.

Arviointialueen laatukriteereiksi olisi mahdollista määrittää suoraan näitä tuomarin osaamiselle ja ammattitaidolle asetettuja vaatimuksia. Laatumittaristoa laadittaessa on kuitenkin katsottu, että tämä ei olisi useastakaan syystä tarkoituksenmukaista. Vaadittujen yksittäisten – sinällään perusteltujen – taitojen ja ominaisuuksien määrä on niin suuri, että niiden mittaaminen jo tästä syystä olisi ongelmallista. Myös mittaamisen käytännön toteuttaminen olisi väistämättä hyvin monimutkaista.

Näistä syistä arviointialueen laatukriteereiksi on valittu yksittäisten hyvältä tuomarilta edellytettävien taitojen ja ominaisuuksien sijasta sellaisia välillisiä tekijöitä, joiden on

katsottu suoraan vaikuttavan tuomareiden osaamista ja ammattitaitoa edistävästi. Lisäksi yhdellä laatukriteerillä pyritään selvittämään, millainen käsitys oikeudenkäyntiin osallistuville syntyy tuomarin toiminnan perusteella hänen osaamisestaan ja ammattitaidostaan.

5.a) Tuomarin ammatin hoitaminen käy pelkästään lainsäädännön nopeasta muuttumisvauhdista johtuen ennen pitkää mahdottomaksi, ellei tuomari pidä itseään ajan tasalla. Arviointialueen ensimmäinen laatukriteeri asettaa tästä kunkin tuomarin ensisijaiseen vastuuseen edellyttämällä, että *tuomari itse huolehtii osaamisensa ja ammattitaitonsa ylläpitämisestä*. Tuomarin tulee tässä tarkoituksessa esimerkiksi tutustua uuteen lainsäädäntöön ja lakien esitöihin, seurata uusinta oikeuskäytäntöä ja pitää itsensä ajan tasalla keskeisen oikeustieteellisen kirjallisuuden sisällöstä.

5.b) Omaehtoisen itseopiskelun ohella osaamisen ja ammattitaidon kehittämisen ja syventämisen kannalta on tärkeää, että *tuomarit osallistuvat* arviointialueen toisen laatukriteerin edellyttämällä tavalla *täydennyskoulutukseen*. Nykyisin tuomareille järjestetäänkin monipuolista täydennyskoulutusta useiden tahojen toimesta eri aiheista.

Laatukriteerin toteutuminen edellyttää, että tuomarit ovat osallistuneet aktiivisesti kunkin tuomioistuimen omaehtoisesti järjestämiin tai laatuhankeiden yhteydessä järjestettyihin koulutustilaisuuksiin ja tuomioistuinten keskushallinnon tai muun tuomareiden koulutusta järjestävän elimen tuomareille suuntaamille täydennyskoulutuskursseille. Täydennyskoulutuksen optimaaliseksi määräksi vuodessa on määritetty 8–10 koulutuspäivää tuomaria kohden.

5.c) Tuomareiden täydennyskouluttautumisen tulisi sen vaikuttavuuden takaamiseksi olla suunniteltua ja lähteä kunkin tuomarin osaamisen ja ammattitaidon ylläpitämisen ja kehittämistarpeista. Siksi arviointialueen kolmas laatukriteeri edellyttää, että *tuomareiden osallistumisesta koulutukseen vuosittain sovitaan tuomareiden kanssa käytävissä kehityskeskusteluissa*. Kehityskeskusteluissa kartoitetut koulutustarpeet ja sopimukset koulutukseen osallistumisesta kirjataan tuomarikohtaisesti tuomioistuimen koulutus suunnitelmaan.

5.d) Syyttäjälaitoksessa on edetty kohti erikoistuneiden syyttäjien järjestelmää ja yhä useammin myös asianajajat painottavat työssään tiettyjä osaamisalueita. Saman aikaisesti tuomioistuinten tehtävät ovat monipuolistuneet ja niiden hoitaminen edellyttää laajojen tietomäärien hallitsemista. Nämä näkökohdat huomioon ottaen on perusteltua, että myös tuomarit erikoistuvat.

Arviointialueen neljäs laatukriteeri edellyttääkin, että *tuomioistuimessa on määrättyihin asioihin erikoistuneita tuomareita*. Yleisissä tuomioistuimissa luontevat erikoistumisalat ovat erikoistuminen prosessilajin perusteella joko rikos- tai riita-asioihin. Laatukriteerin toteutuminen edellyttää, että tuomioistuimessa toteutetaan tätäkin pitemmälle viety erikoistuminen, jos se on käsiteltävien asioiden laatu huomioon ottaen tarpeen ja tuomioistuimen koko sen sallii. On selvää, että pienessä tuomioistuimessa tuomareiden erikoistuminen ei ole vaikeuksista toteutettavissa.

5.e) Tuomaria ja tuomioistuinta kohtaan syntyvän luottamuksen kannalta on tärkeää arviointialueen viidennen laatukriteerin osoittaman asian toteutuminen. Laatukriteeri edellyttää, että *asianosaiset ja oikeudenkäyntiavustajat kokevat, että tuomari on valmistautunut asiaan huolella ja hallitsee sen hyvin*. Asianosaiset ja oikeudenkäyntiavustajat voivat

muun muassa edellyttää, että tuomari tuntee asian tosiseikaston hyvin ja on ymmärtänyt, mistä asiassa on kysymys.

Merkitystä asianosaisten käsityksen muodostumiselle on myös esimerkiksi sillä, että tuomarin prosessinjohto on selkeää ja määrätietoista ja että tuomari käyttäytyy oikeudenkäynnin aikana varmasti eikä epäroivasti. Tuomarin on oikeudenkäynnin aikana myös kyettävä vuorovaikutukseen paitsi oikeudenkäynnin ammattilaisten myös maallikkojen kanssa. Asia tulisi kyetä selostamaan ja siitä tulisi pystyä keskustelemaan ”kansan kielellä”.

5.f) Tuomareiden osaamisen ja ammattitaidon kehittymisen kannalta erityisen merkityksellisiä ovat keskustelut, joita tuomarit käyvät toisten tuomareiden kanssa ja myös yhdessä syyttäjien ja asianajajien kanssa. Yhteisten keskustelujen kautta mahdollistuu vertaisoppiminen ja toisaalta keskustelut ovat myös omiaan yhdenmukaistamaan oikeuskäytäntöä sekä aineellisissa että menettelyllisissä kysymyksissä.

Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi arviointialueen kuudes ja viimeinen laatukriteeri edellyttää, että *tuomarit osallistuvat säännöllisesti ja aktiivisesti tuomaripalaveriin, laatuspalaveriin ja muutoinkin laatusyöryryhmien työskentelyyn*. Tämä luonnollisesti merkitsee esimerkiksi säännöllisten tuomaripalaverien järjestämistä tuomioistuimessa ja niissä käsiteltävien asioiden valmistelemista etukäteen asian laadun edellyttämällä tavalla.

4.2.6 Arviointialue 6) Lainkäytön organisoiminen ja johtaminen

Arviointialueen valinta

Kuten muissakin organisaatioissa, myös tuomioistuimissa johtaminen pitää sisällään erilaisia toimintoja: suunnittelua, resursointia, henkilöstön motivointia, toimintojen kehittämistä, ohjausta, seuranta ja valvontaa, henkilöstön osaamisen turvaamista ja heidän työkykynsä ylläpitämisestä huolehtimista.

Tuomioistuinten johtamiselta edellytetään toimintaympäristön nopeasti muuttuessa ja tuomioistuimille asetettujen vaatimusten kasvaessa niin tuomioistuinten ulkopuolelta kuin tuomioistuinten henkilöstön taholtakin aikaisempaa enemmän. Muun toiminnan tavoin johtamisen on oltava laadukasta ja tehokasta.

Lainkäytön organisoiminen ja johtaminen muodostaa tuomareiden riippumattomuudesta johtuen erityisen haastavan tuomioistuimen johtamisen osa-alueen. Organisointi- ja johtamistoimet eivät saisi loukata tuomarin riippumattomuutta ja itsenäisyyttä hänen ratkaistessaan yksittäistä lainkäyttöasiaa. Toisaalta tuomioistuimen lainkäyttötehtävissä esimiesasemassa olevien velvollisuutena on huolehtia siitä, että lainkäytön organisointi ja johtaminen tehokkaasti palvelee tuomioistuimelle asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Onnistuneella lainkäytön ja muun toiminnan organisoinnilla ja johtamisella luodaan edellytykset sille, että käsiteltävät asiat ratkaistaan oikeusturvan takaavalla tavalla. Johtamisella on suuri merkitys asioiden käsittelyn joutuisuuden ja kustannusten kannalta niin asianosaisille kuin yhteiskunnallekin. Hyvin johdettu tuomioistuin antaa niin asianosaisille kuin myös ulkopuolisillekin luotettavan kuvan siitä, että lainkäyttöä toteutetaan korkeatasoisesti.

Koska organisoinnilla ja johtamisella on varsin keskeinen merkitys tuomioistuimen lainkäytön onnistumiselle, sen valitseminen yhdeksi arviointialueeksi on perusteltua. Laatutittariston perusrajauksista johtuen organisoimista ja johtamistakin tarkastellaan niistä näkökulmista, jotka ovat tärkeitä lainkäytön kannalta. Siten arviointialueella ei ole esitetty laatukriteerejä tuomioistuimen organisoimista ja johtamista kaikkienensa silmällä pitäen.

Laatukriteereiden valinta

6.a) Kun *lainkäytön organisoinnilta ja johtamiselta* vaaditaan edellä mainitulla tavalla aikaisempaa enemmän, sen on oltava arviointialueen ensimmäisen laatukriteerin mukaan *ammattimaista ja suunnattu tukemaan tuomitsemistoiminnan onnistumista*. Ammattimaisuus merkitsee esimerkiksi sitä, että tuomioistuinta johdetaan tavoitteellisesti ja tuomioistuimessa on laadittu toimintaa ohjaavat periaatteet.

Johtamisessa tulisi ottaa tasapainoisesti huomioon toisaalta oikeudenkäyntiin osallistuvien, erityisesti asianosaisten, näkökulma ja toisaalta tuomioistuimessa työskentelevien näkökulma. Viimeksi mainittu edellyttää päällikkötuomarilta toimimista vuorovaikutteisesti tuomareiden ja muun henkilöstön kanssa.

6.b) Tuomioistuimilta edellytettävän riippumattomuuden ja puolueettomuuden kannalta tärkeä kysymys on, miten asiat jaetaan tuomareille. Arviointialueen toinen laatukriteeri asettaa tähän nähden jakomenettelylle vaatimukseksi, että *vireille tulevien asioiden jakaminen tuomareille on suunniteltua ja jako toteutetaan luottamusta herättävällä tavalla*.

Vireille tulevat asiat pitäisi joko arpoa tuomareiden kesken tai jakaa muulla jaon asianmukaisen lopputuloksen takaavalla tavalla. Asioiden jakoperusteet tulisi määrittää etukäteen. Asioita jakavalla henkilöllä ei saisi

olla intressiä jaon lopputuloksen suhteen eikä hänen pitäisi voida vaikuttaa jaon lopputulokseen.

6.c) Edellä osaamista ja ammattitaitoa koskevan arviointialueen 5.d kohdassa edellytettiin, että tuomioistuimessa on määrättyihin asioihin erikoistuneita tuomareita.

Lainkäytön organisoinnilta ja johtamiselta puolestaan edellytetään tähän liittyen, että *asioiden käsittelyssä hyödynnetään yksittäisillä tuomareilla olevaa erityisosaamista*. Monet tuomarit ovat hankkineet joko itseopiskelun tai jatko-opintojen kautta keskimääräistä syvällisemmän perehtyneisyyden jollekin oikeuden osa-alueelle. Asianosaisten näkökulmasta on tärkeää, että tällainen erityisosaaminen otetaan huomioon sijoitettaessa tuomareita eri tehtäviin ja asioiden jakoperusteita laadittaessa.

6.d) Lainsäädäntö antaa mahdollisuuden ja velvoittaakin käyttämään yhtä tuomaria laajempia kokoonpanoja asian laadun sitä edellyttäessä. Laajemmilla kokoonpanoilla pyritään turvaamaan etenkin tuomio-oikeellisuutta. Tuomioistuimen töiden järjestelyihin liittyvät käytännön ongelmat voivat kuitenkin estää laajennettujen kokoonpanojen käytön.

Jotta näin ei kävisi, arviointialueen neljäs laatukriteeri edellyttää *lainkäyttöasioiden käsittelyn organisoimista siten, että laajennettujen kokoonpanojen käyttäminen on tosiasiallisesti mahdollista*. Laajennettuja kokoonpanoja tulisi töiden organisoinnin ja tuomioistuimen resurssikysymysten estämättä voida käyttää aina, jos asia on näytöllisesti, oikeudellisesti tai muutoin laaja ja hankala.

6.e) Edellä todettiin, että ammattimaiseen johtamiseen kuuluu vuorovaikutus tuomioistuimen henkilöstön kanssa. Tämä koskee myös tuomareiden ja heidän esimiestensä välistä kanssakäymistä. Perinteisesti kahvi- ja

muilla virkistystauoilla tuomioistuimissa käytävä keskustelu ei täytä ammattimaisuuden vaatimusta, vaan keskustelut tulisi systematisoida. Siksi arviointialueen viides laatukriteeri edellyttää, että *tuomareiden kanssa käydään vuosittain kehityskeskustelut*.

Kehityskeskustelut tarkoittavat etukäteen suunniteltuja ja systemaattisesti käytäviä keskusteluita, joiden jäsentämiseksi ja niihin valmistautumiseksi käytetään keskustelunaiheet määrittävää lomaketta. Keskusteluissa esimerkiksi tuomarin kouluttautumisesta tehtävä sopimus (vrt. 5.c) tulisi kirjata.

6.f) Laatumittariston neljäs arviointialue käsittelee oikeudenkäynnin joutuisuutta. Asioiden viivytyksettömän käsittelyn turvaaminen edellyttää toimenpiteitä myös tuomioistuimissa esimiestehtävissä toimivilta. Tähän kiinnittää huomiota käsiteltävän arviointialueen kuudes laatukriteeri. Sen mukaan *tuomioistuimessa on oltava systemaattinen menettely, jossa seurataan aktiivisesti asioiden käsittelyn etenemistä, ja joka mahdollistaa toimenpiteisiin ryhtymisen viivästyneiden asioiden käsittelyn jouduttamiseksi*.

Erityisesti pitkään vireillä olevien asioiden etenemistä tulisi seurata (esimerkiksi yli vuoden vireillä olleet asiat). Tuomioistuimessa tulisi laatukriteerin toteutumiseksi olla etukäteen sovitut pelisäännöt siitä, miten toimitaan, jos jollakulla tuomarilla asiat alkavat esimerkiksi liiallisesta työmäärästä johtuen kohtuuttomasti viipyä.

6.g) Arviointialueen seitsemäs laatukriteeri edellyttää, että *oikeudenkäyntiin osallistuvien ja tuomioistuimen henkilökunnan turvallisuudesta huolehditaan*. Tuomioistuinten turvallisuuskysymyksiin on jouduttukin viime vuosina kiinnittämään enenevästi huomiota.

Laatukriteerin toteutuminen voidaan varmistaa laatimalla tuomioistuimeen turvallisuussuunnitelma, jossa on määritetty turvallisuusriskit ja turvallisuutta ylläpitävät

toimenpiteet. Turvallisuussuunnitelmaa tulisi jatkuvasti päivittää ja pitää se ajan tasalla.

6.h) Lainkäytön tehokkuus pitkällä tähtäyksellä edellyttää, että tuomioistuinta johdettaessa otetaan huomioon henkilöstön hyvinvoinnin tarpeet. Tähän nähden arviointialueen viimeinen laatukriteeri tähdentää sitä, että *tuomioistuinta johdettaessa on huolehdittava siitä, että tuomarit ja muu henkilöstö eivät yllirasitu liiallisesta työstä.*

Tuomioistuimille asetettujen vaatimusten kasvaessa kysymys henkilöstön hyvinvoinnista on tullut yhä keskeisemmäksi tuomioistuimia johdettaessa. Laatukriteerin toteutumiseksi esimiesten on huolehdittava siitä, että henkilöstö ei työskentele liikaa, vaan säilyttää tasapainon työn ja vapaa-ajan välillä. Jaksamisen kannalta on tärkeää, että yksittäiset tuomarit tai muuhun henkilöstöön kuuluvat eivät joudu ottamaan henkilökohtaista vastuuta siitä, että tuomioistuimen aliresursoinnista johtuen asiat ruuhkautuvat, vaan että vastuun tästä ottaa päällikkötuomari.

4.3 Laatukriteerien pisteytys

Laatukriteerit arvioidaan yleensä kuusikoh-
taisen pisteytyksen ja sitä vastaavan sanallisen
arvion avulla. Sanallinen arvio antaa likimää-
räisen kuvan laatukriteerin toteutumisesta.
Kuvan tarkentamiseksi ja mittaustulosten
käyttökelpoisuuden parantamiseksi lainkäyt-
tön kehittämistyössä laatukriteerin toteutu-
miselle on tarpeen antaa myös numeerinen
pistearvo.

Laatukriteerin ominaisuuksia voi käyttää
apuna laatukriteerille annettavaa pistemäärää
ja sanallista arviota harkittaessa. Ominaisuuksille ei siis anneta omaa pisteytystä tai arviota. Pisteitä ja niitä vastaavia sanallisia arvioita annetaan laatukriteerin toteutumisen perusteella seuraavasti:

- 0 pistettä Asia ei toteudu lainkaan (huono)
- 1 Asia toteutuu joltakin osin (välttävä)
- 2 Asia toteutuu tyydyttävästi (tyydyttävä)
- 3 Asia toteutuu hyvin (hyvä)
- 4 Asia toteutuu kiitettävästi (kiitettävä)
- 5 Asia toteutuu esimerkillisesti (esimerkillinen)

Käsittelyn joutuisuutta määrittävän laatu-
kriteerin ”asiat on käsitelty oikeudenkäynnin
järjestämisen kannalta optimaalisten käsittely-
aikojen puitteissa” (4.a) kohdalla pisteet koostuvat tästä poikkeavasti siten, että arviointipisteitä annetaan määritettyjen optimaalisten käsittelyaikojen toteutumisen perusteella.

Mittariston kokonaispistemäärä saadaan laskemalla yhteen kunkin arviointialueen sisältämien laatukriteerien pisteet. Koska optimaalisia käsittelyaikoja koskevasta laatukriteeristä (4.a) voi saada kaikkiaan 15 pistettä, mittariston maksimipisteet ovat siten yhteensä 210 pistettä.

Mittaristossa on lähdetty siitä, että käsittelyaikoja koskevaa laatukriteeriä lukuun ottamatta kaikista laatukriteereistä on mahdollista saada sama pistemäärä. Laatukriteerejä ja siten myöskään arviointialueita ei ole arvioitu eri painoisiksi suhteessa toisiinsa, mikä olisi edellyttänyt laatukriteereiden asettamista tärkeysjärjestykseen. Tätä ei ole katsottu tarpeelliseksi ainakaan vielä ennen mittariston pilotointia. Kysymykseen on tarkoitus palata, kun mittariston käyttökelpoisuus ja sillä saatavien tietojen luotettavuus on ensin käytännössä testattu.

Laatukriteereistä saatu kokonaispistemäärä ja sen muutokset ovat vain suuntaa antavia. Kokonaispistemäärä on siten yksittäisen tuomioistuimen kohdalla kehityksen ”viisari”. Kokonaispistemäärällä ei ole kuitenkaan yhtä suurta merkitystä, kuin yksittäisestä laatukriteeristä tai arviointialueesta saaduilla pisteillä, koska mittaristo on tarkoitettu eri laatukriteereiden ja arviointialueiden kehittämisen apuvälineeksi ja niistä käytävän keskustelun synnyttämiseksi. Tuomioistuinten saamia kokonaispistemääriä ei myöskään ole tarkoitettu verrata sellaisinaan toisiinsa. Vertaaminen edellyttää mittauksen tulosten tarkempaa analysointia.

Seuraavassa on määritetty, mitä kunkin pistetason saavuttaminen edellyttää laatukriteerin toteutumiselta.

Asia ei toteudu lainkaan (0 p.; huono)

Ilman pisteitä jääminen merkitsee sitä, että laatukriteerissä kuvattu ei toteudu käytännössä lainkaan. Tämä voi johtua siitä, että asian merkitystä ei ole syystä tai toisesta tiedostettu tai että pyrkimyksistä huolimatta laatukriteerin edellytyksiä ei ole saatu täytetyksi. Esimerkiksi tuomioistuimen voimavarat eivät riitä jatkuvan käräjäpäivystyksen järjestämiseen, mikä olisi asianmukaisen opastuksen ja neuvonnan edellytys monissa tilanteissa.

Asia toteutuu joltakin osin (1 p.; välttävä)

Laatukriteerissä kuvattu toteutuu joltakin osin. Esimerkiksi jotkin laatukriteerin ominaisuuksista täyttyvät, mutta suurin osa ei täyty lainkaan. Laatukriteerin toteutumisessa on siten vielä varsin merkittäviä puutteita.

Asia toteutuu tyydyttävästi (2 p.; tyydyttävä)

Laatukriteerissä kuvattu toteutuu melko kattavasti. Noin puolet tai ainakin lähes puolet

laatukriteerille ajateltavista ominaisuuksista toteutuu varsin hyvin. Toisaalta jollakin osaluueella saa tämän pistemäärän saavuttamiseksi olla vielä huomattaviakin puutteita. Tällä tasolla tuomarin ja tuomioistuimen toiminta on jo varsin tyydyttävää.

Asia toteutuu hyvin (3 p.; hyvä)

Laatukriteerissä kuvattu toteutuu hyvin ja kattavasti, vaikkakin laatukriteerin yksittäisten ominaisuuksien toteutumisessa voi olla vielä puutteita. Tätä tasoa voidaan pitää kaikille tuomareille ja tuomioistuimille tavoiteltavana ja sille on myös käytännössä mahdollista päästä.

Asia toteutuu kiitettävästi (4 p.; kiitettävä)

Tämän pistemäärän saavuttaminen edellyttää laatukriteerin ajateltavissa olevien ominaisuuksien toteutumista kiitettävästi. Käytännössä laatukriteerin toteutumisesta ei pitäisi olla mitään huomautettavaa. Kiitettävä suoritus kelpaa myös malliksi muille ja se osoittaa, että laatukriteerin edellyttämän toiminnan kehittämiseen on panostettu.

Asia toteutuu esimerkillisesti (5 p.; esimerkillinen)

Tämän pistemäärän saavuttaminen edellyttää poikkeuksellisen hyvää ja esimerkillistä laatukriteerin toteutumista. Sen saavuttaminen on kyllä mahdollista, mutta ei kovin yleistä. Laatukriteerin toteutuminen esimerkillisellä tavalla tarkoittaa esimerkiksi sitä, että se edustaa kansainvälisestäkin arvioiden huippusuoritusta. Se myös kehittää tuomioistuintenkulttuuria kelpaamalla malliksi muille tuomioistuimille ja tuomareille. Laatukriteerin tarkoittamaa toimintaa myös kehitetään jatkuvasti erilaisin menetelmin.

4.4 Mittaustapojen valinta

Laatumittaristossa käytetyt mittaustavat voidaan jakaa viiteen kategoriaan: 1) itsearviointi, 2) kysely, 3) asiantuntijatyöryhmän suorittama arviointi, 4) tilastointi ja 5) tuomioistuimen ilmoitus.

Tuomioistuinten toiminnan luonne huomioon ottaen realistisen ja kattavan kuvan saamiseksi tuomioistuinten toiminnan laadusta tarvitaan useammanlaisia mittaustapoja. Tätä edellyttävät myös valitut laatuksiteerit, jotka ovat käytännön mittauksen toteuttamisen kannalta hyvin erilaatuisia.

Mittaustavat antavat vaihtelevasti joko objektiivista tietoa tai enemmän taikka vähemmän subjektiivista tietoa. Objektiivisten mittaustapojen etuna on se, että ne antavat tarkan kuvan mitattavasta laatuksiteeristä. Toisaalta ne eivät välttämättä kuvaa mitattavaa kohdetta niin laajasti, että pelkästään niiden perusteella voitaisiin ryhtyä suunnittelemaan tai edes voitaisiin tiedostaa tarvittavia kehittämistoimenpiteitä.

Subjektiivisten mittaustapojen etuna on puolestaan, että niiden avulla voidaan saada varsin kattavasti tietoa mitattavasta laatuksiteeristä. Toisaalta saadun informaation laatu voi olla hyvinkin epätarkkaa ja jopa virheellistä.

Itsearvioinnissa on kysymys siitä, että tuomarit itse arvioivat määritettyjen laatuksiteereiden valossa omaa ja tuomioistuimensa toimintaa. Itsearviointi on laatumittariston keskeinen mittaustapa. Tällä mittaustavalla saatava tieto on pitkälti subjektiivista, mutta tarjoaa kuitenkin kokonaisuutena hyvän ja asiantuntevan lähtökohdan laatuksiteerin laadun arvioinnille.

Toisena keskeisenä mittaustapana ovat kyselyt, joita ovat laaja ja suppea kysely sekä erikseen lautamiehille, tuomioistuimille, tuomioistuimen henkilöstölle ja tiedotusvälineille suunnattu kysely. Laaja kysely suunnataan

oikeudenkäyntiavustajille, syyttäjille ja asianosaisille. Kun laaja kysely ei laatuksiteerin luonne huomioon ottaen ole tarpeen, kysely toteutetaan supistettuna eli pois lukien asianosaiset. Myös kyselyllä saatava tieto perustuu vastaajien subjektiiviseen arvioon. Etenkin asianosaiselta saatuu tietoon saattaa merkittävästikin vaikuttaa käsiteltävän asian lopputulos eli onko asianosainen voittanut vai hävinnyt asiassaan.

Eräiden laatuksiteereiden toteutumisen arvioinnissa käyttökelpoisen mittaustavan tarjoaa valitun asiantuntijatyöryhmän käyttäminen arvioinnissa. Asiantuntijatyöryhmään kuuluvat tuomari, asianajaja, syyttäjä, yliopiston professori (oikeustieteilijä) ja viestinnän ammattilainen. Eräiden laatuksiteereiden osalta arvion tekee tätä suppeampi arviointiryhmä, johon kuuluvat tuomari, asianajaja ja syyttäjä. Asiantuntijatyöryhmänkin suorittama arvio on subjektiivista, mutta työryhmän kokoonpano huomioon ottaen voidaan lähteä siitä, että se antaa varsin totuudenmukaisen kuvan laatuksitasosta.

Laatumittaristossa käytetään useiden laatuksiteereiden osalta mittaustapana tilastoinnilla saatavaa tietoa. Tilastot antavat objektiivista tietoa laatuksiteeristä. Tilastotiedot kuitenkin edellyttävät tulkintaa ja yhteen sovittamista muiden tietojen kanssa tehtäessä niistä johdopäätöksiä. Tilastotiedoista osa on suoraan saatavissa jo olemassa olevista tilastointijärjestelmistä, osa puolestaan edellyttää tilastoinnin aloittamista.

Viidentenä mittaustapana on tuomioistuimen oma ilmoitus laatuksiteerin pisteytyksen pohjaksi.

4.5 Laatumittariston pilotointi

Laatumittariston käyttöön ottaminen tapahtuu pilotoinnin kautta. Pilotointi muodostaa myös tärkeän vaiheen mittariston edelleen kehittämiseksi. Vasta pilotoinnissa saatujen käytännön kokemusten myötä voidaan mittariston sisältö lopullisesti vahvistaa.

Syksyllä 2005 pidetyillä hovioikeuspiirin laatupäivillä päätettiin, että pilotointi toteutetaan syksyllä 2006. Pilotoinnissa ovat mukana kaikki Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuimet. Pilotoinnin käytännön toteutuksesta vastaa laatuhankeen laatukoordinaattori apunaan yhdyshenkilö jokaisessa hovioikeuspiirin tuomioistuimessa.

Pääosa laatumittariston edellyttämistä mittauksista toteutetaan atk-pohjaisen Internetin kautta toimivan Webropol-ohjelman avulla. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että jokainen laatukselyyn vastaaja voi omalla tietokoneellaan arvioida laatukriteereiden toteutumista. Ohjelma laskee annetut arviot yhteen ja tekee niistä erilaisia yhteenvedoja ja raportteja. Tietojen kerääminen on näin ollen suhteellisen helppoa eikä se aiheuta merkittävästi lisätyötä tai tietojen hallinnointia.

Tilastotietojen osalta pilotointivaiheessa tyydytään tilastointijärjestelmistä jo saataviin tilastotietoihin. Käsittelyaikaa koskevaa laatukriteeriä lukuun ottamatta tilastotiedoista kerätään pilotointivaiheessa perustiedot ilman, että niitä laadullisesti arvioitaisiin. Tämän aineiston perusteella on tulevaisuudessa mahdollista luoda näillekin tiedoille laadun arvioinnissa tarvittava mitta-asteikko.

LIITTEET

Laatuhanke käynnistyi vuonna 1999. Siinä ovat mukana kaikki Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuimet – nykyisin yhdeksän käräjäoikeutta ja Rovaniemen hovioikeus – ja

sidosryhmistä asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja syyttäjät sekä nyttemmin myös rikosasioiden esitutkinnan tutkinnanjohtajat. Laatuhanke koskee sekä riita- että rikosasioita.

Suomen perustuslain mukaan tuomioistuimet jakaantuvat yleisiin tuomioistuihin, yleisiin hallintotuomioistuihin ja erityistuomioistuihin. Yleisiä tuomioistuihin ovat korkein oikeus, hovioikeudet (6) ja käräjäoikeudet (tällä hetkellä 59). Yleisiä hallintotuomioistuihin ovat korkein hallinto-oikeus ja alueelliset hallintotuomioistuimet (8). Erityistuomioistuihin ovat markkinaoikeus, työtuomioistuin ja vakuutus-oikeus.

Yleisissä tuomioistuimissa käsitellään kaikki rikosasiat ja yksityisoikeudelliset riita-asiat sekä yleensäkin kaikki ne oikeusriidat, joita ei ole nimenomaisesti annettu toisten tuomioistuinten tehtäväksi. Yleisissä hallintotuomioistuimissa käsitellään etupäässä julkisen vallan ja yksityisten välisiin julkisoikeudellisiin oikeussuhteisiin liittyviä riitoja. Erityistuomioistuinten toimivalta rajoittuu niiden käsiteltäviksi määrättyihin asioihin tai asiaryhmiin.

Rovaniemen hovioikeuspiiri on pohjoisin Suomen kuudesta hovioikeuspiiristä.

Laatuhankkeen *tavoitteena* on kehittää tuomioistuimen työtä yhä paremmaksi niin, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit, ratkaisut ovat perusteltuja ja oikeudenmukaisia ja tuomioistuimen palvelut ovat kustannustensa puolesta kansalaisten saavutettavissa. Keskeisenä työmetodinä on tuomareiden keskinäinen ja heidän ja sidosryhmien välinen systemaattinen keskustelu lainkäytön laadun parantamiseksi.

Kehittämistyötä ohjaa aina kolmeksi vuodeksi valittava laatuhankkeen *kehittämistyöryhmä*, jossa puheenjohtajana tällä hetkellä on hovioikeuspiirin suurimman käräjäoikeuden laamanni ja jäsenenä hovioikeuden presidentti, käräjäoikeuden laamanni, kolme käräjätuomaria, kaksi asianajajaa, yksi syyttäjä ja yksi rikosasioiden esitutkinnan tutkinnanjohtaja. Käräjätuomareiden keskuudesta vuosittain valittavan *laatukoordinaattorin* tehtävänä on tukea *laatutyöryhmiä* niiden työssä, toteuttaa koulutus ja pitää yhteyttä sidosryhmiin sekä toimittaa jäljempänä mainittava *laaturaporttikirja*.

Vuosittain asetetaan yleensä neljä laatutyöryhmää, joissa on jäsenenä tuomareita kustakin hovioikeuspiirin käräjäoikeudesta, hovioikeuden jäseniä ja esittelijöitä. Myös syyttäjiä, asianajajia, julkisia oikeusavustajia ja rikosasioiden esitutkinnan tutkinnanjohtajia saattaa kuulua laatutyöryhmiin. Periaatteena on, että kaikki tuomarit osallistuvat työryhmien työhön.

Kehittämistyön teemoja valittaessa kiinnitetään huomiota lainkäyttöongelman suuruuteen ja muuhun ajankohtaisuuteen sekä niiden konkreettisuuteen. Teemojen lopullinen valinta tapahtuu joka syksy pidettävillä *laatupäivillä*, joille osallistuvat hovioikeuspiirin tuomarit, hovioikeuden esittelijöitä, tuomioistuinharjoittelijoita ja sidosryhmien edustajia. Teemojen valinnassa ja niitä koskevien tavoitteiden asettamisessa on huolehdittu siitä, että tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuutta ei vaaranneta.

Kukin laatutyöryhmä saa vuosittain käsiteltäväkseen yleensä yhden teeman. Työryhmit kartoittavat teemaansa liittyvät ongelmat, selvittävät eri käräjäoikeuksien käytäntöjä, määrittelevät yhteisesti hyväksyttävissä olevan menettelytavan ja tekevät parannusehdotuksensa käytäntöjen yhtenäistämiseksi. Tavoitteiden toteutumisen seuranta suunnitellaan jo tavoitteita asetettaessa.

Työryhmien *raportit* esitellään laatupäivillä, niistä keskustellaan ja asetetaan raportteihin perustuvat laatutavoitteet seuraavalle vuodelle. *Loppuraportit* sisältävä laaturaporttikirja jaetaan vuosittain ilmaiseksi laatuhankeeseen osallistuville, kaikkiin maan tuomioistuimiin ja eri sidosryhmille. Se julkaistaan myös intra- ja internetissä (www.oikeus.fi/27723.htm).

Laatuteemoja ovat olleet:

Vuosi 1999

- 1) rangaistuskäytännön yhtenäisyys anastusrikoksissa
- 2) rangaistuskäytännön yhtenäisyys liikennejuopumusrikoksissa
- 3) rangaistuskäytännön yhtenäisyys pahoinpitelyrikoksissa
- 4) riita-asioiden valmisteluun liittyvät ongelmat

Vuosi 2000

- 1) huumausainerikosten rangaistuskäytäntö
- 2) todistelun johtaminen
- 3) riita-asioiden valmistelua koskeneiden ehdotusten ja liikennejuopumusrikosten rangaistuskäytännön yhtenäisyyden toteutumisen seuranta
- 4) rangaistuskäytännön yhtenäisyyden toteutumisen seuranta anastus- ja pahoinpitelyrikoksissa

Vuosi 2001

- 1) vuodelle 2001 laatutavoitteeksi asetetun todistelun johtamisen ongelmien parantamisen seuranta
- 2) vuodelle 2001 laatutavoitteeksi asetetun huumausainerikosten rangaistuskäytännön yhtenäisyyden toteutumisen seuranta
- 3) tuomarin materiaallinen prosessinjohto (erityisesti tuomarin kyselyoikeus ja -velvollisuus) rikosasioissa
- 4) juttujen hallinnointi (case management) laajoissa riita-asioissa; tavoitteena käsittelyaikojen minimoiminen ja juttujen jäntevä käsittelytapa

Vuosi 2002

- 1) vuodelle 2002 laatutavoitteeksi asetetun tuomarin materiaallisen prosessinjohton rikosasioissa seuranta
- 2) vuodelle 2002 laatutavoitteeksi asetetun case management -ajattelun laajoissa riita-asioissa toteutumisen seuranta
- 3) juttujen hallinnointi (case management) velkajärjestelyasioissa; tavoitteena käsittelyaikojen minimoiminen ja juttujen jäntevä käsittelytapa
- 4) tuomarin materiaallinen prosessinjohto (erityisesti tuomarin kyselyoikeus ja -velvollisuus) riita-asioissa

Vuosi 2003

- 1) näyttöratkaisun perusteleminen riita- ja rikosasioissa
- 2) käytäntöjen yhtenäistäminen rangaistuslajin valinnassa
- 3) käytäntöjen yhtenäistäminen ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa
- 4) esimerkkihaastehakemuksen ja -vastauksen laatiminen annettujen faktojen pohjalta riita-asiassa

Vuosi 2004

- 1) juttujen hallinnointi (case management) velkajärjestelyasioissa ja tuomarin materiaalin prosessinjohto riita-asioissa (vuodelle 2003 asetettujen laatutavoitteiden seuranta)
- 2) tuomarin käyttäytyminen istunnossa osana menettelyllistä oikeudenmukaisuutta (procedural justice)
- 3) asianosaisvalmistelu riita-asioissa
- 4) rikoslain 7 luvun 6 §:n soveltaminen

Vuosi 2005

- 1) näyttöratkaisun perusteleminen riita- ja rikosasioissa sekä riita-asioiden haastehakemusten ja vastausten sisällöllisen laadun parantaminen (vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden seuranta)
- 2) käytäntöjen yhtenäistäminen rangaistuslajin valinnassa ja ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa (vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden seuranta)
- 3) juttujen hallinnointi (case management) rikosasioissa
- 4) tuomareiden yhteistyö juttujen hallinnoinnissa riita-asioissa ja kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö riita-asioissa

Vuosi 2006

- 1) menettely ja näyttö vangitsemis- ja matkustuskieltoasioissa
- 2) tuomarin käyttäytyminen istunnossa osana menettelyllistä oikeudenmukaisuutta (vuodelle 2005 asetettujen laatutavoitteiden seuranta)
- 3) asianosaisvalmistelu riita-asioissa (vuodelle 2005 asetettujen laatutavoitteiden seuranta ja teeman jatkokehittäminen laatimalla toimenpidelistä asianosaisvalmistelussa tehtävistä toimenpiteistä)
- 4) pahoinpitelyrikosten rangaistusten määräämiskäytäntö (uusi seuranta ja päivitys liittyen työryhmien 3/1999 ja 4/2000 raportteihin)

Laatuhankkeeseen on kytketty sitä tukevaa täydennyskoulutusta, jota on ollut 6–8 päivää vuodessa. Koulutuksen aiheena on ollut kunkin vuoden laatuteemojen lisäksi kunakin vuonna valittu aineellisen oikeuden ala, esimerkiksi rikosoikeuden yleiset opit, sopimusoikeus ja vahingonkorvausoikeus.

Laatuhanke on saanut tunnustusta sekä kotimaiselta että kansainväliseltä oikeusyhteisöltä. Suomen Asianajajaliitto myönsi laatuhankkeelle vuonna 2005 Vuoden oikeustekopalkinnon. Palkintona oli kuvanveistäjä Veikko Myllerin pronssipatsas Defensor Legis ja kunniakirja. Lisäksi laatuhanke voitti vuonna 2005 Euroopan unionin komission ja Euroopan neuvoston järjestämän The Crystal Scales of Justice Award -kilpailun. Kilpailuun osallistui 22 hanketta yhteensä 15 eri maasta. Palkintona oli kristalliveistos ja kunniakirja.

LAINKÄYTÖN LAATUMITTARISTO

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
1) OIKEUDEN- KÄYNTI MENETTELYNÄ	1.a) Oikeudenkäynti on tapahtunut avoimesti ja peittelemättömästi suhteessa asianosaisiin	<ul style="list-style-type: none"> • oikeudenkäyntimenettely on ollut asianosaisille ennakoitavaa • asianosaisilla on ollut jatkuvasti tieto siitä, missä vaiheessa asian käsittely on ja miten asian käsittely tulee etenemään • puheenjohtaja on tehokkaasti käyttänyt informatiivista prosessinjohtoa selvittääkseen menettelyn kulkua asianosaisille ja muille oikeudenkäyntiin osallistuville • asianosaiset ovat saaneet esittää vaatimuksensa, niiden perustelut ja todisteet • asianosaiset ovat saaneet lausua vastapuolen esittämistä vaatimuksista, niiden perusteluista ja todisteista • asianosaiset ovat saaneet lausua myös tuomioistuimen viran puolesta hankkimasta aineistosta
	1.b) Tuomari on toiminut oikeudenkäynnissä riippumattomasti ja puolueettomasti	<ul style="list-style-type: none"> • tuomari on ratkaissut asian vain esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella ja nojautuen ainoastaan voimassa oleviin säädöksiin sekä muihin hyväksytyihin oikeuslähteisiin • tuomarin prosessinjohto ei ole vaarantanut luottamusta tuomioistuimen riippumattomuuteen ja puolueettomuuteen • tuomari on kohdellut osapuolia yhdenvertaisesti • tuomari ei ole antanut julkisuuden paineen, yleisen mielipiteen tai minään ulkopuolisen tahon vaikuttaa asian käsittelyyn tai ratkaisuun
	1.c) Oikeudenkäynti on järjestetty tarkoituksenmukaisesti	<ul style="list-style-type: none"> • asian laatu ja laajuus on otettu huomioon oikeudenkäyntiä järjestettäessä • puheenjohtaja on tarvittaessa edistänyt sitä, että riita-asiassa asianosaisvalmistelu on toteutettu tehokkaasti • käsittelyajankohdasta on sovittu asianosaisten/oikeudenkäyntiavustajien kanssa • jos tuomioistuimella on useampia istuntosaleja tai istuntopaikkoja, niitä valittaessa on otettu huomioon istunnon edellyttämä tekninen varustelu ja asianosaisten mahdollisuudet saapua istuntoon. Sivustuntopaikkoja on käytetty rikosasioiden lisäksi myös riita-asioiden istunnoissa mikäli tällä olisi saavutettu merkittäviä etuja asianosaisten näkökulmasta. • asianosaisilta ei ole edellytetty henkilökohtaista läsnäoloa oikeudenkäynnissä, ellei heitä ole ollut tarpeen kuulla asian selvittämiseksi tai sovintoratkaisuun pyrkimiseksi • sekä riita- että rikosasioissa ennen pääkäsittelyn peruuttamista on selvitetty tarkoin mahdollisuus käsitellä asiaa ainakin osaksi ja lykätä asia muilta osin jatkokäsittelyyn • kokoonpano on määrätynyt asian laadun mukaan. Yksinkertaiset ja helpot asiat on siirretty tuomareilta kärjäviskaaleiden, notaarien ja kansliahenkilökunnan ratkaistaviksi (delegoinnin toteuttaminen). Toisaalta vahvennettuja kokoonpanoja on käytetty aina silloin, kun asian laatu on sitä vaatinut, eikä vahvennettuja kokoonpanoja ole jätetty käyttämättä tuomioistuimen resurssien vähyyteen liittyvistä syistä.

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • oikeudenkäyntiavustajille, syyttäjille ja asianosaisille suunnattu kysely (=”laaja kysely”)
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • esteellisyysväitteiden tilastointi • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely • tilastot istuntojen peruuttamisten määristä (erikseen ennakkoperuuttamiset ja istunnossa tapahtuneet peruuttamiset)

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
1) OIKEUDEN- KÄYNTI MENETTELYNÄ (jatkokenttä)	1.d) Asiassa on pyrityt aktiivisesti mutta asianosaisia painostamatta sovintoon (riita-asiat ja rikosasioiden korvauskysymykset)	<ul style="list-style-type: none"> • tuomari on pitänyt sovinnon tekoa esillä kirjallisen valmistelun ja valmisteluistunnon lisäksi mahdollisuuksien mukaan koko oikeudenkäynnin ajan ottaen huomioon asianosaisten mielipiteet ja toivomukset • tuomari on perusteellisesti selvittänyt asianosaisille sovinnollisen ratkaisun etuja ja hyötyjä suhteessa asian ratkaisemiseen tuomiolla • tuomari ei ole painostanut tai pakottanut asianosaisia sovintoratkaisuun • sovinnon aikaansaamiseksi on asian laadun niin salliessa ja tarvittaessa käytetty monipuolisesti erilaisia sovintotekniikoita (keskustelu yhdessä kaikkien asianosaisten ja oikeudenkäyntiavustajien kanssa, keskustelu pelkästään oikeudenkäyntiavustajien kanssa, keskustelu asianosaisen kanssa toisen asianosaisen läsnä olematta jne.) • sovittelu on toteutettu tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen • asiassa on tarvittaessa selvitetty asianosaisten halukkuus ja mahdollisuus siirtää asia soviteltavaksi oikeudenkäynnistä erilliseen tuomioistuinsovitteluun (663/2005)
	1.e) Prosessinjohto on ollut tehokasta ja aktiivista (sekä muodollinen että materiaallinen prosessinjohto)	<ul style="list-style-type: none"> • oikeuden puheenjohtaja on huolehtinut, että oikeudenkäynti jäsenyytensä ja vaiheistuu järkeväksi kokonaisuudeksi • tuomioistuimen prosessin jatkotoimille asettamia määräaikoja ei ole pidennetty automaattisesti ilman perusteltua syytä • riita-asiassa kirjallisen valmistelun yhteenveto on toimitettu asianosaisille hyvissä ajoin ennen valmistelun istuntoa • asian valmistelussa ja rikosasioissa viimeistään pääkäsittelyssä tapahtuvassa asiaesityksessä on erotettu huolellisesti riitaiset ja riidattomat seikat ja tapahtumien kulku relevanteilta osiltaan • oikeuden puheenjohtaja on käyttänyt kyselyoikeuttaan aktiivisesti huolehtiakseen siitä, että asia tulee perusteellisesti käsitellyksi • oikeuden puheenjohtaja on prosessinjohton keinoin korjannut asianosaisten ilmeiset erehdykset • oikeuden puheenjohtaja on huolehtinut, että asiaan ei ole sekoitettu mitään sellaista, joka ei siihen kuulu • prosessuaalisia pakkokeinoja on käytetty niin laajasti, kuin prosessin tehokas eteneminen on vaatinut
	1.f) Oikeudenkäynti on järjestetty ja toteutettu siten, että siitä koituu asianosaisille ja muille oikeudenkäynnin toimijoille mahdollisimman vähän kustannuksia	<ul style="list-style-type: none"> • tuomioistuin on huolehtinut siitä, että riita-asiassa kanne ja vastaus ovat jäsenyneet selkeästi • riita-asiassa kirjallista valmistelua ei ole tarpeettomasti pitkitetty; pääsääntöisesti on siirrytty vastauksen jälkeen suullisen valmistelun istuntoon ilman lausumapyyntöä kantajalta • asia on saatu valmistelluksi pääkäsittelykuuntoon yhdessä valmistelutunnossa • asia on siirretty kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsittelyyn ilman valmisteluistuntoa aina, kun tämä on ollut mahdollista • asia on ratkaistu yksin kirjallisen valmistelun perusteella aina, kun tämä on ollut mahdollista • asianosaisten on sallittu esittää vain tarpeellinen todistelu ja sen vastaanottaminen on tapahtunut keskitetysti. On vältetty ns. ”ylitodistelun” vastaanottamista epämällä selvästi tarpeeton todistelu.

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tilastot sovintojen määristä ja sovinnon syntymisvaiheesta • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely pl. asianosaiset
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely pl. asianosaiset • tilastot juttukohtaisista lausumapyynnöistä ja istuntokäsittelyjen määristä • tilastot puhelimitse järjestettyjen valmisteluistuntojen määristä ja puhelimitse tapahtuneiden kuulemisten määristä sekä videoneuvotteluista

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
1) OIKEUDEN- KÄYNTI MENETTELYNÄ (jatkokenttä)	1.f) Oikeudenkäynti on järjestetty ja toteutettu siten, että siitä koituu asianosaisille ja muille oikeudenkäynnin toimijoille mahdollisimman vähän kustannuksia (jatkokenttä)	<ul style="list-style-type: none"> • nykyaikaista tekniikkaa (sähköposti, puhelin, videotekniikka jne.) on käytetty ja hyödynnetty oikeudenkäynnissä lain sallimissa puitteissa mahdollisimman suuressa määrin tarpeettomien kustannusten välttämiseksi • vastapuolen oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuudesta on selvitetty oikeudenkäyntiavustajan lisäksi päämiehen kanta, jos se on ollut vaikeuksista toteutettavissa • kuluriskin pienentämiseksi on mahdollisuuksien mukaan sovellettu oikeudenkäyntikuluja tuomittaessa ns. kohtuullistamissäännöksiä (OK 8a ja 8b §)
	1.g) Oikeudenkäynti on toteutettu joustavasti	<ul style="list-style-type: none"> • oikeudenkäynnin aikataulutuksessa on otettu huomioon asianosaisten ja asianajajien perustellut tarpeet (päivämäärä ja kelloaika) • oikeudenkäynnin toteutuksesta on keskusteltu asianosaisten ja heidän avustajiensa kanssa • tekniikkaa on hyödynnetty mahdollisimman runsaasti (ks. edellä 1.f). (esimerkiksi todistajan kanssa voidaan sopia, että hänet hälytetään puhelimitse oikeuteen, kun on hänen vuoronsa todistaa) • asianosaisille on heidän halutessaan annettu mahdollisuus poistua oikeudesta heti, kun heitä ei ole asian selvittämiseksi siellä enää tarvittu • kiireelliset asiat on otettu käsittelyyn ennen muita asioita (ks. jäljempänä 4.b)
	1.h) Oikeudenkäynti on toteutettu mahdollisimman julkisesti	<ul style="list-style-type: none"> • kysymys käsittelyn julkisuudesta on käsitelty julkisesti • tehtäessä käsittelyn julkisuutta rajoittavia päätöksiä, asian käsittely on rajattu ei-julkiseksi vain välttämättömiltä osiltaan • annettaessa oikeudenkäyntiaineistoa tai ratkaisua koskevia salassapito määräyksiä, on vältetty antamasta tarpeettoman laajoja määräyksiä ja on rajattu salassapito vain välttämättömimpään • salassapidettävistä ratkaisuista on laadittu julkisia selosteita, joissa on kerrottu pääpiirteitä asiasta ja ratkaisun perusteluista • vaikka oikeudenkäynnin julkisuudesta on huolehdittu, samalla on varmistettu, ettei tästä aiheudu loukkauksia yksityisyyden suojalle tai oikeudenkäynnin häiriöttömälle kululle
	1.i) Oikeudenkäynti on toteutettu vuorovaikutteisesti	<ul style="list-style-type: none"> • on menetelty siten, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat voineet kokea, että he ovat saaneet esittää vapaasti näkemyksensä asiassa • oikeudenkäyntiin osallistuvia on kohdeltu siten, että he ovat tunteneet tullessa kuulluksi (esim. katseen kohdistaminen puhujaan, välikysymykset jne.) ja ymmärretyiksi • muodollisen kuulemisen lisäksi on pyritty huolehtimaan siitä, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat myös kokeneet tullessa aidosti kuulluksi

Pisteytys	Mittaustapa
	<ul style="list-style-type: none"> • tilastot riittaisen asian ratkaisemisesta yksin kirjallisen valmistelun perusteella • tilastot pääkäsitteilyn jälkeen ratkaistuista asioista, joissa ei ole järjestetty valmisteluistuntoa • tilastot tuomituista oikeudenkäyntikuluista
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely pl. asianosaiset • tekniikan käytön tilastointi (ks. 1.f)
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • kysely tiedotusvälineille • laaja kysely pl. asianosaiset • tilastot julkisuutta rajoittavista ratkaisuista • tilastot julkisten selosteiden määristä
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • laaja kysely

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
2) RATKAISU	2.a) Ratkaisut ovat olleet oikeuden- ja lainmukaisia	<ul style="list-style-type: none"> • ratkaisusta on ilmennyt selkeästi, että se on voimassa olevan lain mukainen ja perustunut esitettyyn oikeudenkäyntiaineistoon • ratkaisua tehtäessä on lainsäädännön lisäksi otettu huomioon vallitseva oikeuskäytäntö ja muut hyväksyttävät oikeuslähteet (lain esityöt, oikeuskirjallisuus, ns. reaaliset argumentit jne.) sekä yksittäisen tapauksen asianhaarat • ratkaisua tehtäessä on hyödynnetty laatuhankkeiden suosituksia oikeuskäytännöksi ja menettelytavoiksi kunkin tuomarin soveltamien käytäntöjen ja menettelytapojen vertailukohtana
	2.b) Ratkaisujen perustelut ovat saaneet asianosaiset, oikeudenkäynnin ammattilaiset ja tiedeyhteisön jäsenet vakuutuneeksi siitä, että ratkaisut ovat oikeuden- ja lainmukaisia	<ul style="list-style-type: none"> • ratkaisu on perusteltu siten, että asianosaiset ja oikeudenkäynnin ammattilaiset ovat voineet kokea ratkaisut sekä oikeuden- että lainmukaisiksi
	2.c) Ratkaisut on perusteltu avoimesti	<ul style="list-style-type: none"> • perusteluissa on avoimesti ilmaistu ne perusteet, joihin ratkaisu on pohjautunut • jos asiassa on ollut useampi kuin yksi vakavasti otettava ratkaisuvaihtoehto, ne on kerrottu perusteluissa • perusteluissa on otettu kantaa myös vallitua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin ja kerrottu, miksi lopputulosta puoltavat argumentit ovat kuitenkin olleet kyseisessä tapauksessa painavampia (pro&contra-periaate) • perusteluissa on tarpeellisessa määrin selostettu käytettyjä eriasteisia oikeuslähteitä (ks. edellä kohta 2.a). Oikeuskirjallisuuden kannanottoja on selostettu kuitenkin vain silloin, kun asian ratkaiseminen on välttämättä edellyttänyt oikeustieteen kannanotoilla argumentointia.
	2. d) Ratkaisut on perusteltu seikkaperäisesti ja johdonmukaisesti	<ul style="list-style-type: none"> • perustelut on laadittu ongelmakeskeisesti (perusteluista ilmenee, mitkä ratkaisun kannalta merkitykselliset kysymykset ovat riidattomia ja mitkä riitaisia. Kuhunkin riitaiseen kysymykseen on kohdistettu vain ne todisteet, joilla on merkitystä tätä kysymystä ratkaistaessa) • kaikkiin vastaanotettuihin todisteisiin ja riitaisiin kysymyksiin on otettu kantaa • eri oikeuskysymykset on ratkaistu erikseen ja loogisessa järjestyksessä

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tilastot muutoksenhakuprosenteista (valitusten määrä verrattuna sellaisten ratkaisujen määrään, joista on mahdollista valittaa) • tilastot muutosprosentteista • tilastot lainvalvontaviranomaisille tehdyistä kanteluista
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely • asiantuntijatyöryhmän tekemä arvio (työryhmässä tuomari, asianajaja, syyttäjä, yliopiston professori ja viestinnän ammattilainen)
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely • asiantuntijatyöryhmän tekemä arvio (kokoonpanosta ks. 2.b)

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
2) RATKAISU (jatkokenttä)	2.e) Ratkaisut on perusteltu ymmärrettävästi	<ul style="list-style-type: none"> • ratkaisu on kieleltään niin ymmärrettävä, että myös ulkopuolinen lukija saa helposti selon ratkaisun pääperusteista • perustelut ovat yleiskielisiä ja oikeustieteellisten termien käyttöä on vältetty tai niiden sisältö on selostettu • ratkaisun ymmärrettävyyttä on parannettu käyttämällä otsikointia ja selkeää jäsentelyä
	2.f) Ratkaisut ovat rakenteeltaan selväpiirteisiä ja huoliteltuja kieli- ja ulkoasultaan	<ul style="list-style-type: none"> • ratkaisu on rakennettu siten, että siinä on selkeästi erottuvat osiot asian selostukselle, todisteille, perusteluille ja lopputulokselle • ratkaisu on kirjoitettu riittävän tiiviisti • ratkaisussa ei ole kirjoitus- tai lyöntivirheitä ja sen oikeakielisyydestä on huolehdittu • ratkaisu on myös ulkoasultaan huoliteltu
	2.g) Ratkaisut on julistettu ymmärrettävästi	<ul style="list-style-type: none"> • ratkaisu on sen kirjallisen muodon yksitoikkoisen lukemisen sijasta julistettu puhekielellä • väli- ja loppukysymyksillä on varmistettu, että asianosaiset ovat ymmärtäneet ratkaisun sisällön • asianosaisille on varattu mahdollisuus esittää täsmentäviä kysymyksiä, jos he eivät ole ymmärtäneet ratkaisua joltakin osin • ratkaisu on julistettu ongelmakeskeisesti kääntymällä po. asianosaisten puoleen ja siis katsekontaktissa
3) OIKEUDEN- KÄYNTIIN OSALLISTUVIEN JA YLEISÖN KOHELTU	3.a) Oikeudenkäyntiin osallistuvia ja yleisöä on kohdeltu heidän ihmisarvoaan kunnioittavalla tavalla	<ul style="list-style-type: none"> • oikeudenkäyntiin osallistuvia ei ole tuomareiden taholta kohdattu tuomioistuintoiminnan persoonattomina kohteina, vaan ajattelevina, tuntevina ja tahtovina yksilöinä – olivatpa he olleet missä oikeudenkäynnin roolissa tahansa
	3.b) Oikeudenkäyntiin osallistuville on järjestetty asianmukaista neuvontaa kuitenkin vaarantamatta tuomioistuimen puolueettomuutta ja tasapuolisuutta	<ul style="list-style-type: none"> • asianosaisille on ilmoitettu asian käsittelijät ja niissä tapahtuneet muutokset • oikeudenkäyntiin osallistuvien tiedusteluihin on vastattu viivytyksettä • on pidetty esillä ja tarjottu aktiivisesti oikeudenkäyntiin osallistuville oikeudenkäyntimenettelyä käsitteleviä esitteitä ja lomakkeita • tarvittaessa on ohjattu asianosaisia kääntymään oikeusavustajan tai asianajajan puoleen • ns. asianajollisia ohjeita tai neuvoja ei ole annettu, mutta asian laadun mukaan esimerkiksi asian vireille panossa on avustettu

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely • asiantuntijatyöryhmän tekemä arvio (kokoonpanosta ks. 2. c.)
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely • asiantuntijatyöryhmän tekemä arvio (kokoonpanosta ks. 2.c.)
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely • kysely lautamiehille
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
3) OIKEUDEN- KÄYNTIIN OSALLISTUVIEN JA YLEISÖN KOHTELU (jatkokenttä)	3.c) Oikeudenkäyntiin saapuvien neuvonta ja palvelu on alkanut välittömästi heidän saavuttuaan istuntopaikalle (=oikeustalolle tms.)	<ul style="list-style-type: none"> • istuntopaikalla on selkeät opasteet • istuntopaikalle on järjestetty neuvontapiste • neuvonnasta sikäli kuin sitä voidaan puolueettomuuden vaarantumatta antaa ja palvelusta on vastannut osaltaan tuomioistuimen koko henkilökunta
	3.d) Oikeudenkäyntiin osallistuville on annettu kaikki tarpeellinen tieto oikeudenkäynnistä	<ul style="list-style-type: none"> • käsittelyvaiheista ja aikataulusta on tiedotettu asianosaisille ja muille oikeudenkäyntiin osallistuville • oikeuden kokoonpanosta (ainakin puheenjohtaja ja kärjäsihteeri) ja oikeuden yhteystiedoista on informoitu asianosaisia ja muita oikeudenkäyntiin kutsuttuja jo heille toimitetuissa asiakirjoissa • istuntosalin ovella olevaan juttuluetteloon on merkitty oikeuden jäsenien ja kärjäsihteerin nimet • tarvittaessa tuomioistuimen jäsenet on esitelty oikeudenkäyntiin osallistuville istunnon alussa • on varmistettu, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat selvillä menettelyn kulusta ja tarvittaessa on puheenjohtajan toimesta istunnon alussa selostettu heille menettelyn kulkua ja heidän asemaansa siinä • pidetään saatavilla esitteitä ja esitetauluja • tuomioistuimen kotisivut ovat olleet ajan tasalla ja ne ovat sisältäneet oikeudenkäynnistä kertovaa materiaalia ja linkkejä tällaiseen materiaaliin
	3.e) Tiedottamisesta on huolehdittu tarvittaessa	<ul style="list-style-type: none"> • tuomioistuimella on ollut ajan tasalla oleva viestintäsuunnitelma, jonka mukaisesti tiedottamisesta on huolehdittu
	3.f) Oikeuden odotustilajärjestelyissä on huomioitu eri asiakasryhmien erityistarpeet	<ul style="list-style-type: none"> • asianomistajille ja todistajille ja tarvittaessa myös vastaajille on järjestetty mahdollisuus odottaa oikeudenkäynnin alkamista omissa odotustiloissa (todistajien ja asianomistajien osalta on tärkeää, että he saavat ilman minkäänlaista painostamista odottaa kuulemistaan oikeudenkäynnissä; sama koskee pelkääviä vastaajia) • on varmistettu, että päihtyneet ym. eivät aiheuta odotustiloissa häiriöitä

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • kysely tiedotusvälineille • tuomioistuimen ilmoitus viestintäsuunnitelman olemassaolosta
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
4) OIKEUDEN- KÄYNNIN JOUTUISUUS	4.a) Asiat on käsitelty oikeudenkäynnin järjestämisen kannalta optimaalisten käsittelyaikojen rajoissa	<p>Optimaaliset käsittelyajat (vaiheittain):</p> <p><u>1. Riita-asiat (pl. summaariset asiat) ja riitaiset OK 8:4 §:n 1 mom. mukaisessa järjestyksessä käsiteltävät hakemusasiat</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • haastehakemuksen kirjaaminen (heti) ja sen sisältöön perehtyminen = 1 vko • vastauksen antamisen määräaika = 2–3 vkoa asian laadun mukaan • mahdollisen lausuman antamisen määräaika = 2–3 vkoa • valmisteluistunto 2 kk:ssa kirjallisen valmistelun päättymisestä • pääkäsitely 2 viikossa valmisteluistunnosta • tuomio 2 viikossa pääkäsitelystä <p>Riita-asian ja riitaisen hakemusasian optimaalinen käsittelyaika on siten 4 kk.</p> <p><u>2. Rikosasiat</u></p> <p>2.1 <u>Yksinkertaiset rikosasiat</u> (rattijuopumukset ym.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunnustetut asiat ja ei korvausvaatimuksia tai asia voidaan ratkaista pääkäsitelystä toimittamatta (kirjallinen menettely) • kansliakäsittely tai pääkäsitely sekä tuomio viimeistään 1 kk:n kuluessa <p>Yksinkertaisen rikosasian optimaalinen käsittelyaika on siten 1 kk.</p> <p>2.2 <u>Muut kuin yksinkertaiset rikosasiat</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • asianomistajien vaatimusten selvittäminen 2–3 vkoa • pääkäsitely 2 kk:n kuluessa asian vireilletulosta <p>Muun kuin yksinkertaisen rikosasian optimaalinen käsittelyaika on siten 2 kk.</p> <p>Huomautus: optimaalisiin käsittelyaikoihin pääseminen edellyttää, että yksittäisen asian käsittelyssä ei ole sellaisia ajanjaksoja, jolloin sille ei tehdä mitään.</p>
	4.b) Asian merkitys asianosaisille ja prosessin aikaisempi kesto on otettu asian käsittelyaikataulussa huomioon	<ul style="list-style-type: none"> • vaikka asiat käsitelläänkin pääsääntöisesti saapumisjärjestyksessä, on joidenkin asiaryhmien osalta käsittelyn aikataulutusta suunniteltaessa kiinnitetty huomiota asian erityisen suureen merkitykseen asianosaisille: esimerkiksi ns. hometalojutut, lasten huoltoriidat, työoikeudelliset asiat, velkajärjestelyasiat • käsittelyn joutuisuutta koskevat nimenomaiset säännökset on huomioitu • asianosaisten perustellut kiirehtimispyynnöt on otettu huomioon • jos asian käsittely on prosessin jossakin vaiheessa pitkittynyt (esimerkiksi esitutkinta tai alempi tuomioistuin), käsittelyn joutuisuuteen on kiinnitetty erityistä huomiota

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Riita-asiat (pl. summaariset asiat) ja riitaiset OK 8: 4 §:n 1 mom. mukaisessa järjestyksessä käsiteltävät hakemusasiat</u></p> <p>< 4 kk = 5 p 4–6 kk = 4 p 6–8 kk = 3 p 8–10 kk = 2 p 10–12 kk = 1 p >12 kk = 0 p</p> <p>Yksinkertaiset rikosasiat</p> <p>< 1 kk = 5 p 1–2 kk = 3 p 2–3 kk = 1 p > 3 kk = 0 p</p> <p>Muut kuin yksinkertaiset rikosasiat</p> <p>< 2 kk = 5 p 2–3 kk = 4 p 3–4 kk = 3 p 4–5 kk = 2 p 5–6 kk = 1 p > 6 kk = 0 p</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearvio keskiarvosta (alkuvaiheessa) • tilastot käräjäoikeuksien käsittelyajoista
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely pl. asianosaiset

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
4) OIKEUDEN- KÄYNNIN JOUTUISUUS (jatkokenttä)	4.c) Asianosaiset ovat kokeneet, että asian käsittely on tapahtunut joutuisasti	<ul style="list-style-type: none"> • vaikka asian käsittely tuomioistuimen näkökulmasta olisikin tapahtunut ripeästi, on pyritty huolehtimaan, että se on ollut sitä myös asianosaisten näkökulmasta • asianosaisille on tarvittaessa esimerkiksi selostettu, mistä käsittelyvaiheista kokonaiskäsittelyaika muodostuu ja miksi näin tapahtuu
	4.d) Määrättyjä tai sovittuja määräaikoja on noudatettu	<ul style="list-style-type: none"> • määräajan pidennyspyyntöihin on suhtauduttu siten, että pidennystä ei ole annettu automaattisesti, vaan ainoastaan perustellusta syystä ja tällöinkään määräajan pidennystä ei anneta kuin enintään muutama viikko • vastauksen antamiselle asetettua määräaika ei ole pidennetty automaattisesti • laissa säädettyjä kiireellisten asioiden käsittelyaikoja on noudatettu
5) TUOMAREIDEN OSAAMINEN JA AMMATTITAITO	5.a) Tuomarit ovat itse huolehtineet osaamisensa ja ammattitaitonsa ylläpitämisestä	<ul style="list-style-type: none"> • tuomarit ovat tutustuneet uuteen lainsäädäntöön ja lakien esitöihin, seuranneet uusinta oikeuskäytäntöä ja pitäneet itsensä ajan tasalla keskeisen oikeustieteellisen kirjallisuuden sisällöstä
	5.b) Tuomarit ovat osallistuneet säännöllisesti täydennyskoulutukseen	<ul style="list-style-type: none"> • tuomarit ovat osallistuneet aktiivisesti kunkin tuomioistuimen omaehtoisesti järjestämiin tai lauluhankkeiden yhteydessä järjestettyihin koulutustilaisuuksiin • tuomarit ovat osallistuneet aktiivisesti tuomioistuinten keskushallinnon tai muun tuomareiden koulutusta järjestävän elimen tuomareille suuntaamille täydennyskoulutuskursseille • tuomarit ovat osallistuneet täydennyskoulutukseen vuodessa 8–10 pv/tuomari (optimaalinen koulutuksen määrä)
	5.c) Tuomareiden osallistumisesta koulutukseen on vuosittain sovittu tuomareiden kanssa käytävissä kehityskeskusteluissa	<ul style="list-style-type: none"> • koulutustarpeet ja koulutukseen osallistuminen on kirjattu tuomarikohtaisesti tuomioistuimen koulutussuunnitelmaan

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tuomioistuinkohtaiset tilastot
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • kysely tuomioistuimille

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
5) TUOMAREIDEN OSAAMINEN JA AMMATTITAITO (jatkokenttä)	5.d) Tuomioistuimes- sa on määrät- tyihin asioihin erikoistuneita tuomareita	<ul style="list-style-type: none"> • tuomioistuimessa on erikoistuttu rikos- tai riita-asioihin • tuomioistuimessa on toteutettu tätäkin pitemmälle viety erikoistuminen, jos se on ollut käsiteltävien asioiden laatu huomioon ottaen tarpeen ja tuomioistuimen koko on sen sallinut
	5.e) Asianosaiset ja oikeuden- käyntiavustajat ovat kokeneet, että tuomari on valmistautunut asiaan huolella ja hallinnut sen hyvin	<ul style="list-style-type: none"> • tuomari on tuntenut asian tosiseikaston hyvin • tuomari on ymmärtänyt mistä asiassa on kysymys • tuomari on hallinnut asiaan sovellettavan normiston ja tuntenut sitä koskevan oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden sekä kyennyt sitä koskevaan keskusteluun oikeudenkäynnin ammattilaisten kanssa • tuomarin prosessinjohto on ollut selkeää ja määrätietoista • tuomari on käyttäytynyt oikeudenkäynnin aikana varmasti eikä epä- roivästi • tuomari on pystynyt vuorovaikutukseen myös maallikkojen kanssa (asian selostaminen ja siitä keskusteleminen ”kansan kielellä”) • tuomio on julistettu selkeästi ja ymmärrettävästi
	5.f) Tuomarit ovat osallistuneet säännöllisesti ja aktiivisesti tuo- maripalaveri- ihin, laatupalaveri- ihin ja muutoinkin laatutyöryhmien työskentelyyn	<ul style="list-style-type: none"> • tuomioistuimessa on järjestetty säännöllisesti tuomaripalavereita (esim. kerran/kk) • tuomaripalavereissa on käsitelty hallinnollisten asioiden lisäksi etenkin tuomareiden esille nostamia lainkäyttökysymyksiä • tuomaripalavereissa käsiteltävät asiat on valmisteltu etukäteen asian laadun edellyttämällä tavalla • tuomaripalaverissa käsiteltävät asiat on kirjattu muistioon tai pöytäkirjaan • tuomarit ovat olleet valmiita kantamaan vastuuta tuomaripalaverissa käsiteltävien asioiden käsittelystä
6) LAINKÄYTÖN ORGANISOI- MINEN JA JOHTAMINEN	6.a) Lainkäytön orga- nisointi ja tuo- mioistuimen joh- taminen on ollut ammattimaista ja suunnattu tuke- maan tuomitse- mistoiminnan onnistumista	<ul style="list-style-type: none"> • tuomioistuinta on johdettu tavoitteellisesti • tuomioistuimessa on laadittu toimintaa ohjaavat periaatteet • johtamisessa on otettu tasapainoisesti huomioon asiakasnäkökulma ja tuomioistuimen sisäinen näkökulma • johtamisessa on toimittu vuorovaikutteisesti henkilöstön kanssa • lainkäyttöä organisoitaessa ja tuomioistuinta johdettaessa on varmistettu, että tuomioistuimessa on riittävä osaaminen ja ammattitaito
	6. b) Vireille tulevien asioiden jaka- minen tuoma- reille on ollut suunniteltua ja jako on toteutettu luottamusta he- rättävällä tavalla	<ul style="list-style-type: none"> • vireille tulevat asiat on arvottu tuomareiden kesken tai muulla jaon asianmukaisen lopputuloksen takaavalla tavalla • jakajan henkilö ei ole vaikuttanut asioiden jakoon • jakoperusteet on määritetty etukäteen • jakajalla ei ole ollut intressiä jaon lopputuloksen suhteen • perusteista, joiden mukaan säännönmukaisesta jaosta voidaan poiketa, on laadittu kirjalliset ohjeet (esimerkiksi poikkeuksellisen iso asia)

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomioistuimen ilmoitus
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • laaja kysely
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tuomioistuinkohtaiset tilastot
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • arviointiryhmän suorittama arvio (ryhmään kuuluvat tuomari, asianajaja ja syyttäjä) • tuomioistuimen ilmoitus

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia
6) LAINKÄYTÖN ORGANISOI- MINEN JA JOHTAMINEN (jatkokenttä)	6.c) Asioiden käsittelyssä on hyödynnetty yksittäisillä tuo- mareilla olevaa erityisosaamista	<ul style="list-style-type: none"> erityisosaaminen on otettu huomioon sijoitettaessa tuomareita eri tehtäviin ja juttujaon määräytymisperusteita laadittaessa
	6.d) Lainkäyttöasioi- den käsittely on siten organisoitu, että laajennettu- jen kokoonpano- jen käyttäminen on tosiasiallisesti mahdollista	<ul style="list-style-type: none"> laajennettuja kokoonpanoja on ollut mahdollista käyttää aina, jos asia on näytöllisesti, oikeudellisesti tai muutoin ollut laaja ja hankala laajennettujen kokoonpanojen käyttämiseen on ollut riittävät resurssit
	6.e) Tuomareiden kanssa on käyty vuosittain kehi- tyskeskustelut	<ul style="list-style-type: none"> kehityskeskustelut ovat olleet systemaattisia ja etukäteen valmisteltuja keskusteluiden jäsentämiseksi ja niihin valmistautumiseksi on käytetty lomaketta, jossa on määritetty keskustelunaiheet keskusteluissa tehdyt sopimukset on kirjattu
	6.f) Tuomioistui- messa on ollut systemaattinen menettely, jossa seurataan aktii- visesti asioiden käsittelyn etene- mistä, ja joka mahdollistaa toimenpiteisiin ryhtymisen vii- västyneiden asi- oiden käsittelyn jouduttamiseksi	<ul style="list-style-type: none"> pitkään vireillä olleiden asioiden etenemistä on seurattu (esim. yli vuoden vanhat asiat) tuomarikunta on käynyt läpi tuomioistuinkohtaiset asiamääriä ja käsitte- lyaikoja koskevat tilastot neljännesvuosittain tuomarikohtaiset tilastot on käyty kunkin tuomarin kanssa läpi vähin- tään kerran vuodessa tuomioistuimessa on ollut etukäteen sovitut pelisäännöt siitä, miten toi- mitaan, jos jollakulla tuomarilla asiat alkavat esim. liiallisesta työmäärästä johtuen kohtuuttomasti viipymään
	6.g) Oikeudenkäyntiin osallistuvien ja tuomioistuimen henkilökunnan turvallisuudesta on huolehdittu	<ul style="list-style-type: none"> tuomioistuimessa on ollut voimassa oleva turvallisuussuunnitelma, jossa on määritetty turvallisuusriskit ja turvallisuutta ylläpitävät toimen- piteet (esim. turvallisuuskoulutukseen osallistuminen, turvatarkastukset, kameravalvonta, kulunvalvonta, käräjapäivystys, yllätyshälytysjärjestelmä, varapoistumistiet, turvasalin käyttömahdollisuus) oikeudenkäyntiin osallistuneet ovat kokeneet sen tapahtuneen turvalli- sesti

Pisteytys	Mittaustapa
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tuomioistuimen ilmoitus
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tilastot laajennetuista kokoonpanoista
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tuomioistuimen ilmoitus
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tuomioistuimen ilmoitus
<p><u>Toteutuminen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tuomioistuimen ilmoitus • laaja kysely

Arviointialue	Laatukriteeri	Laatukriteerin ominaisuuksia	
6) LAINKÄYTÖN ORGANISOI- MINEN JA JOHTAMINEN (jatkokenttä)	6.h) Tuomioistuinta johdettaessa on huolehdittu siitä, että tuomarit ja muu henkilöstö eivät yllirasitu liiallisesta työstä	<ul style="list-style-type: none"> • esimiehet ovat huolehtineet siitä, että henkilöstö ei työskentele liikaa, vaan on säilyttänyt tasapainon työn ja vapaa-ajan välillä • jokaisella tuomioistuimessa työskentelevällä on ollut mahdollisuus huolehtia omalta osaltaan omasta työssä jaksamisestaan • koulutuksen vaatima aika on otettu huomioon työtehtäviä tuomareille jaettaessa • jos tuomioistuin on objektiivisesti tarkastellen aliresursoitu, vastuun tästä johtuvasta asioiden ruuhkaantumisesta on ottanut tuomioistuimen päällikkö 	

	Pisteytys	Mittaustapa
	<u>Toteutuminen:</u> <ul style="list-style-type: none"> • ei lainkaan = 0 p. • joltakin osin = 1 p. • tyydyttävästi = 2 p. • hyvin = 3 p. • kiitettävästi = 4 p. • esimerkillisesti = 5 p. 	<ul style="list-style-type: none"> • tuomareiden itsearviointi • tilastot sairauspoissaoloista